

LEDEN / ÚNOR 2019

ROMANOVODI

ROMSKÁ DUŠE | CENA 20KČ

**MAGDALENA
KARVAYOVÁ**

ROZHOVOR

STERILIZACE

TÉMA

MOST!

KOČOVÁNÍ

Z HISTORIE

**KONCENTRAČNÍ
TÁBORY**

**VE VIRTUÁLNÍ
REALITĚ**

POTŘEBUJETE DOUČOVÁNÍ, VZDĚLÁVACÍ KURZ NEBO HLEDÁTE STÁŽ?

**ROMSKÝ STIPENDIJNÍ PROGRAM PRO STUDENTY
NENÍ JEN O STIPENDIU!**

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na doucovani@romea.cz
a +420 257 329 667**

**STIPENDIUM PRO ROMSKÉ STUDENTY A STUDENTKY
STŘEDNÍCH, VYŠŠÍCH ODBORNÝCH A VYSOKÝCH
ŠKOL (STIPENDIUM ORGANIZACE ROMEA).**

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200 Kč**

[facebook.com/romanovodi](https://www.facebook.com/romanovodi), [facebook.com/sdruzeniromea](https://www.facebook.com/sdruzeniromea)

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

Po loňském roce „osmiček“, ve kterém uplynulo půl století od sovětské invaze, uběhlo letos, v roce s devítkou na konci, 80 let od začátku okupace nacistickým Německem. Na místa jednoho z nejtemnějších období historie se dnes můžeme vrátit i v čase – díky virtuální realitě. Tu kromě škol využívají třeba i kriminalisté, kterým pomáhá při objasňování případů posledních žijících viníků, nacistů z Osvětimi. V prvním letošním vydání jsme připravili článek, ve kterém se dočtete i o tom, jak se vyvíjí virtuální model tábora v Letech u Písku.

Pozvání k rozhovoru přijala Magdalena Karvayová, první Romka, která získala Cenu Alice G. Masarykové za prosazování inkluze ve školství. Spolu s kolegy se jí mimo jiné povedlo zařadit do běžných škol více než 500 romských dětí zejména díky tomu, že učí jejich rodiče prát se za právo na plnohodnotné vzdělání jejich potomků.

Jak se Česko staví k palčivému tématu nucených sterilizací a kam se k dnešku posunulo jednání o odškodnění, přibližuje rubrika Pod povrchem. Naopak do historie se podívaly autorky článku o zákazu kočování a svobodného pohybu, který začal Romům ztrpčovat život v 50. letech minulého století.

V nové rubrice nazvané Den na periférii chceme dávat prostor všednodenním příběhům lidí žijících na okraji – měst, společnosti, a mnohdy i představ o životě, které mají ti, jejichž životy se drží v bezpečí středu nebo jeho okolí. V prvním díle vypráví o dni ve svém životě v „ghettu uprostřed města“ maminka samoživitelka ze sídliště Kamenná poblíž Chomutova.

Představíme vám také operního pěvce Milana Suleje, poslední knížku spisovatelky Oksany Marafiotiové, pozveme vás na oslavy Mezinárodního dne Romů a zavzpomínáme na nedávno zesnulou královnu romské hudby Věru Bílou.

Přeji vám příjemné čtení!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 1-2/2019

- 3** Obsah / Editorial
- 4 – 7** Aby i rodič z ghetta věděl, že vzdělání nabízí dětem budoucnost
Rozhovor s Magdalenou Karvayovou
Rena Horvátová
- 8** MOST! Seriál, na němž se láme chleba
Komentář
Karolína Ryvolová
- 9 – 11** Nucené sterilizace
Pod povrchem
Gwendolyn Albert
- 12** Sobota v Kamenné
Den na periférii
Stanislava Ondová
- 13** Odešla královna romské hudby
In memoriam: Věra Bílá
Jana Baudyšová
- 14 – 15** Koncentrační tábory ve virtuální realitě
Zblízka
Eva Zdařilová
- 16 – 17** A sen se stal skutečností
Profil operního pěvce Milana Suleje
Rena Horvátová
- 18** Romská vlajka ozdobí Rudolfinum
Pozvánka na MDR
Lenka Jandáková
- 19** Co se děje v kultuře
Kultura
Redakce
- 20 – 21** Žij tam, kde jsou písně / Dživ odoj kaj hine o gila
Recenze knihy Oksany Marafiotiové
Alena Scheinostová
- 22 – 25** Když někoho našli v jiném okrese, už volali policajty / Te varekas rakhle andro aver koter, imar vičinenas le šingunen
Historie
Markéta Hajska, Renata Berkyová
- 26** Svět podle Adama: Holokaust nebyl
Stalo se
Jana Baudyšová

Foto na přední obálce: Magdalena Karvayová (Foto Karolína Telvákova),
foto na zadní obálce: Děti – Ústí nad Labem (Foto Petr Zewlakk Vrabec)

Číslo: 1-2 / 2019
Ročník: XVI
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Vychází za podpory
Ministerstva kultury
ČR a německé nadace
Připomínka, odpovědnost,
budoucnost.

Redakce:
Renata Berkyová, Tomáš
Bystrý, Rena Horvátová,
František Bikár, Stanislava
Ondová, Renata Kováčová,
Zdeněk Ryšavý, Kristina
Dienstbierová, Lenka
Jandáková

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987
E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz

Šéfredaktorka:
Jana Baudyšová
Editor:
Zdeněk Ryšavý
Jazykové korektury:
Lenka Jandáková

Překlady do romského
jazyka:
Eva Danišová
Korektury romského
jazyka:
Lada Viková
Grafika:
Bantu Design s. r. o.
Inzerce:
Zdeněk Ryšavý
Předplatné:
romanovodi@romea.cz
Osvit a tisk:
Studio WINTER, s. r. o.
Distribuce:
Dub, s. r. o.
Periodicita magazínu:
10x ročně
Registrační číslo MK ČR:
E 14163

ABY I RODIČ Z GHETTA VĚDĚL, ŽE VZDĚLÁNÍ NABÍZÍ DĚTEM BUDOUCNOST

Rena Horvátová / Foto: Karolína Telváková

Ač byla jedničkářka, jeden z učitelů jí řekl, že na speciální škole mezi „její rasou“ jí bude lépe. **Magdalena Karvayová** vystudovala vysokou školu a dnes pomáhá romským rodičům, aby jejich děti získaly plnohodnotné vzdělání a aby segregace z českého školství jednou provždy zmizela.

Jste jediná romská žena, která získala Cenu Alice G. Masarykové za lidská práva, a to za prosazování inkluze ve školství. Co to pro vás znamená?

Je to jasný signál, že i majoritní společnost začíná vnímat, že Romové, především ti, kterých se to týká, usilují o to, aby jejich děti měly vzdělání jako každé jiné. A utvrzuje mě to v tom, že jsme na dobré cestě za lepším vzájemným soužitím, i když je před námi ještě velký kus cesty. Výsledky neuvidíme možná hned, ale naši práci připravujeme půdu, na které budou moct zasévat další generace.

Jak se zpětně díváte na kauzu D. H.? V roce 2012 jste se, ještě coby studentka práva Anglo-americké univerzity, na naplnění tohoto rozsudku podílela.

Nejprve jsem se účastnila setkání s Výborem ministrů Rady Evropy a se zástupci dalších mezinárodních organizací, například Evropské komise, OSN, ODIHR ad., které musí sledovat naplnění rozsudku. Účastnila jsem se i navrhování znění novely školského zákona z roku 2016, konkrétně části týkající se dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Uvědomovali jsme si, že je nutné začít seshora, tedy na politické úrovni, ale zároveň i „grassrootově“ neboli zespodu. Od roku 2014 vedeme s kolegy zápisy romských dětí do kvalitních a nesegregovaných škol v Ostravě. My máme to štěstí být vzdělání, což lidé z vyloučených lokalit většinou nemají, ale jakmile dostanou informace, jsou schopni se díky nim lépe rozhodnout. Takže věřím, když se ohlédnou za kauzou D. H., že už nebude systematicky docházet k diskriminaci romských dětí. Že nebudou nadměrně diagnostikovány jako lehce mentálně postižené (LMP), a postaveny tak mimo hlavní vzdělávací proud, jako tomu bylo v bývalých tzv. speciálních školách, které se přejmenovaly na základní školy praktické a dnes po novele školského zákona z roku 2016 je už oficiálně nemáme.

Ale pořád více méně stejné procento romských dětí diagnostikovaných jako LMP zůstává. I proto Evropská komise v roce 2014 zahájila tzv. infringement proti ČR, jehož

důsledkem je vámi zmiňovaná novela školského zákona. Je to tedy jinak na papíře a jinak v praxi?

Romské děti jsou sice vzdělávány v běžných školách, ale jejich výkony jsou snižované kvůli jejich diagnostice, protože jsou stále více diagnostikovány s ADHD a poruchami chování, takže mají jinou nálepkou speciálních vzdělávacích potřeb. To znamená, že obdrží stejné informace jako ostatní děti, ale například při testech se od nich už dopředu očekává nižší úroveň výsledků. Pro běžného občana se to celé tváří standardně, ale my víme, že existují školy, které mají třídy rozdělené na A, B, C... podle zaměření na matematickou, jazykovou nebo třídu pro děti s LMP, kde je většina romských žáků. Další formou segregace je, že děti sice navštěvují jednu základní školu, ale ta se nachází ve dvou oddělených budovách – pro české děti a pro ty romské. Z praxe víme, že žáci ze segregovaných ZŠ se hlásí v lepším případě na éčkové obory či jiné bez maturity. Jsem vděčná za změnu na papíře, ale co potřebujeme, je i změna v praxi. Takže ano, diskriminace romských dětí v českém vzdělávacím systému přetrvává, akorát se „převlékla“ do jiného kabátu.

Ostatně i vy sama jste se na základní škole setkala se špatným přístupem ze strany pedagogů. Nebýt vašich rodičů, dnes byste univerzitu nestudovala. Co se tehdy stalo?

Na škole jsme byly dvě Romky a já celou tu dobu procházela kvůli svému původu šikanou. Nechácala jsem, proč to někomu vadí. Otec byl ve škole téměř každý den a výsledkem bylo, že mě někteří učitelé chtěli poslat do pedagogicko-psychologické poradny a následně do speciální školy. Jeden z učitelů mi tehdy dokonce řekl, že na speciální škole mezi „mojí rasou“ mi bude lépe. Naštěstí to moji rodiče odmítli, měla jsem samé jedničky, a trvali na tom, že šikana se bude řešit jinak. Jako dítě jsem si prožila muka – od neustálých nadávek, že jsem špinavá cikánka a že ze mě nikdy nic nebude, až po fyzické násilí. Nakonec jsem v 8. třídě přešla na mezinárodní gymnázium v jižních Čechách. Bylo to soukromé gymnázium a školné bylo tehdy 15 až 20 tisíc měsíčně. To znamenalo obrovskou finanční zátěž pro mou rodinu, ale já cítila, že tam nebudu odlišná. Vzpomínám, že moje maminka tehdy uklízela v kasárnách a můj vysokoškolsky vzdělaný otec se věnoval věštění. Věděli jsme, že šest let studia bude stát dost, maminka si musela vzít několikrát úvěr, aby mi školu zaplatili, proto jsem rodičům a i sourozencům za jejich obětavost nesmírně vděčná. Dostudovala jsem komparativní právo a v současné době studuji LL.M. (mezinárodně uznávaný magisterský titul práv) na Newyorské univerzitě v Praze. Podařilo se mi připravit bratra na jednu ze tří nejlepších středních škol v Hongkongu a sestru zase na gymnázium v Praze. Dnes bratr ve svých dvaadvaceti pracuje v České spořitelně jako bankéř služby Erste Premier pro nejnáročnější klienty.

MAGDALENA KARVAYOVÁ (1989)

*narodila se na Slovensku,
od dětství žila v Ostravě.*

*Odmaturovala na Townshendově
mezinárodní škole s výukou
v anglickém jazyce, absolvovala
obor srovnávací právo na pražské
Anglo-americké univerzitě.*

*Působila jako stážistka na
Britském velvyslanectví v Praze,
pracovala jako koordinátorka
v nadaci Open Society Fund.
Založila spolek Awen amenca.*

*V současné době studuje
program Magistr práva (LL.M)
na Newyorské univerzitě v Praze
(UNYP).*

Jak se cítí dítě, které se každodenně setkává s nepochopením, se snižováním sebevědomí a také s názorem, že na základní školu nepatří, přestože jeho studijní výsledky nejsou špatné?

Jako kus hadru. Vzpomínám si na situace, kdy se mi nechtělo do školy, protože už při té představě se mi chtělo zvracet. Pocit, že vedle vás nikdo nechce sedět, že zase schytám další facku anebo uslyším, že jsem tlustá cikánka a černá svině, byl opravdu hrozný. Musela jsem se i kolikrát fyzicky bránit, ale poznámky z chování jsem dostávala pouze já. Ale horší než facka byl pocit, že vám nikdo nevěří, pocit nespravedlnosti byl opravdu silný. Chtěla jsem dokázat svým spolužákům i učitelům, že nejsem méněcenná, a tak jsem se na každou písemku pečlivě připravovala.

A pak jste odmaturovala na Townshendově mezinárodní škole s výukou v anglickém jazyce. Jak se vůbec tvářili na základní škole, že zrovna vy budete studovat prestižní školu?

Když jsem na základce oznámila, že se hlásím na mezinárodní gymnázium Townshend International School, kde výuka probíhá v angličtině, učitelka se mi vysmála a řekla, že to nemám ani zkoušet, protože na to nemám. Zeptala jsem se proč, odpověděla mi: „Podívej se na sebe, cikánkou jsi a cikánkou budeš.“ Zklamání vystřídala motivace snažit se o to víc, abych u přijímaček opravdu uspěla. Po třech měsících i přes značnou jazykovou bariéru se ze mě na nové škole stala studentka měsíce a dostala jsem diplom. Vzpomínám si, jak můj nebožtík tatínek ten diplom vzal a šel s ním do mé bývalé základky. Řediteli skoro vyskočily oči z důlku a bylo vidět, že tomu nemůže uvěřit. Nakonec si to vyvěsil v ředitelně a otec odcházel se slovy: o mé dceři ještě uslyšíte!

Jaký svět se vám otevřel, když jste přestoupila na mezinárodní školu, kde pro vás romská národnost nebyla přítěžujícím aspektem?

Úplně jiný. Přijížděli jsme s rodinou do areálu školy a venku na mě čekali vychovatelé. Jen co jsem vystoupila z auta, objali mě a já měla pocit, že jsem se znovu stala člověkem. Teprve tam odpadl

strach z dalšího dne. Šest let strávených na internátě s dalšími dětmi z dvou set států světa bylo nesmírně obohacující. Moje sebevědomí a touha bojovat za to, aby se Romové měli lépe, byly pěstovány a podporovány. Od té doby, co jsem odešla z Townshendu, pro mě slovo nemožné neexistuje.

Váš tatínek měl vysokoškolské vzdělání, dnešní mladí středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní Romové jsou však často prvními, kdo v rodině dosáhli na maturitu nebo titul. Stane se taková zkušenost v rodině zavazující? Váš bratr studoval v zahraničí, sestra gymnázium...

Táta byl jediný ze sourozenců, který vystudoval vysokou. Maminka vysokoškolsky vzdělaná nebyla. Já jako nejstarší dítě jsem mámě sice pomáhala s mladšími sourozenci, ale zároveň se připravovala do školy a navíc čelila šikaně. Táta vždy říkal, že vzdělání je cesta ven a že to budu já, kdo přetrhne začarovaný kruh chudoby, ve které jsme žili. Moji sourozenci se mi nedávno svěřili, že jsem jim byla příkladem. Naši nás nikdy nenutili, jen vyzdvihovali hodnotu vzdělání. V době mého vysokoškolského

studia jsem měla tři práce, abych zvládla finančně pomáhat rodičům a sestře, která v době studia na gymnáziu u mě bydlela. Prošli jsme si peklem chudoby, hladu a stresu, protože nám do toho všeho onkologicky onemocněla maminka a umřel tatínek. Zčásti jsem převzala roli rodičů a snažila jsem se dokončit to, co naši začali – že naše rodina bude vzdělaná a posune se o stupeň výš.

Zmínila jste, že se vám a vašim kolegům za posledních pět let podařilo zapsat více jak 500 romských dětí do škol hlavního vzdělávacího proudu v Ostravě, Brně a okolí. Jak to probíhalo?

V prvních dvou letech jsme se potýkali s rezistencí škol přijímat romské děti. Některé školy si dokonce určily i jejich počet, který v daném roce přijmou. V roce 2014 se dvě maminky z naší kampaně rozhodly zažalovat jednu základku, protože v průběhu zápisu došlo k diskriminačnímu jednání. V roce 2017 Okresní soud v Ostravě - Porubě vydal rozsudek proti škole za diskriminaci romských dětí při zápisu. Pracujeme s romskými rodiči ve čtyřech vyloučených lokalitách a od té chvíle jsme se nesetkali s problémem nepřijímání romských dětí, ale objevují se jiné nástroje. Třeba přerazování romských dětí během září nebo v průběhu roku v rámci jedné školy do té z jejich budov, která je segregovaná.

Jak proti tomu bojovat?

Doporučujeme rodičům, aby zapisovali své děti do škol, které z většinové části tvoří děti z majority. Právě z nich se děti dostávají na maturitní obory a pak na univerzity. Protože nám donedávna chyběly oficiální statistiky o počtu Romů na různých ZŠ, provádíme výzkum sami a sbíráme relevantní data. Jedním z kritérií, které používáme k identifikaci kvalitní ZŠ, je podíl romských žáků nepřekračující 50 procent. Rodiče by také měli být opatrní při udělování souhlasu s vyšetřením dětí v pedago-psychologické poradně. Pokud dítě skutečně potřebuje pomoc asistenta pedagoga, jít do toho, ale měli by vědět, jak postupovat v případech, že se jim diagnostika nezdá, tedy že mohou požádat o rediagnostiku jiným nezávislým psychologem.

Ve spolku Awen amenca, který jste spoluzaložila, se snažíte mobilizovat romské rodiče, aby se sami zapojili a požadovali lepší vzdělání pro své děti. S jakým úspěchem?

Prozatím se do kampaní v Ostravě zapojilo zhruba 900 rodičů, z toho 600 zapsalo své dítě do dobrých základních škol. V posledních dvou letech vedeme i kampaně zápisů romských dětí do povinného předškolního vzdělávání, třeba v Ostravě se zapsalo kolem stovky romských dětí do MŠ. Z maminek, které se do projektu zapojily první rok, vyrostly lídryně ve své komunitě. Nejprve působily jako dobrovolnice, ale to se změnilo s rokem 2017, kdy založily Asociaci romských rodičů, která sdružuje romské rodiče dětí v předškolním věku, a vedou v Ostravě samostatné kampaně.

Mají romští rodiče povědomí o tom, jaké jsou rozdíly mezi praktickou, základní nebo segregovanou školou? Uvědomují si, že výběr základky ovlivňuje budoucí možnosti ve výběru střední školy?

Zpočátku, někdy v roce 2013, by se dalo říct, že povědomí bylo nulové. Alespoň tedy v Ostravě. Neuvědomovali si, jak náš vzdělávací systém funguje, jak vůbec dochází k diskriminaci. Není divu, když byli Romové během totality převážně vzdělávání ve zvláštních školách. Nemůžeme to od nich ani očekávat. Nejprve měla většina rodičů představu, že jejich dítě půjde na éčkový obor

nebo nikam. Na konci kampaně se to změnilo, hovořili o řidiči autobusu, policistovi, doktorovi, právníkovi... Většina dětí z našich kampaní má totiž významnější. Teď, když se rodiče potkají, baví se o tom, jaká škola je lepší a kam zapsali svoje dítě.

Majorita často zastává názor, že Romové nemají o vzdělání zájem. Jak to vidíte vy, která léta bojujete proti segregaci a pětistovkám dětí jste pomohla dostat se na klasickou základku?

Většina lidí, kteří mají takový názor, nepřišla s Romy do osobního kontaktu a vytváří si představu na základě obrazu Romů v médiích anebo ze zážitku několika povrchních zkušeností. Na školách se neučíme o romské historii, kultuře nebo identitě. Učíme se, že vše, co souvisí s Romy, je většinou to špatné. Jaký názor může mít majorita, když ani netuší, že v komunismu byli systémově nuceni vzdělávat se ve zvláštním školství, což má dodnes dopad na budoucnost jejich dětí? Když si neuvědomují, co obnáší život v ghettu a v chudobě? Tam rodič uvažuje jinak než ten, který má alespoň středoškolské vzdělání s maturitou a má zajištěné adekvátní bydlení. Takže to není tak, že Romové nemají o vzdělání svých dětí zájem, oni netuší, jaký typ školy vyučuje podle jakého vzdělávacího programu a co to pro jejich dítě znamená. A i proto se snažíme, aby i ten poslední rodič z ghetta věděl, že na jeho rozhodnutí závisí budoucnost jeho dětí a že jim tím zajistí lepší život, než má on sám. ●

SERIÁL, NA NĚMŽ SE LÁME CHLEBA REFLEXE FENOMÉNU MOST!

Karolína Ryvolová / Foto: Česká televize

Česká televize se po letech snahy vyrovnat se veřejnoprávním médiím v zahraničí konečně trefila do černého. Rok 2019 odstartovala osmidílným seriálem Most! tvůrců Petra Kolečka (scénář) a Jana Prušinovského (režie) a každý týden se jí dařilo k obrazovkám a monitorům počítačů přilákat až 1,7 milionu diváků. Pamětníci vzpomínají, že tak masový ohlas měla na přelomu 70. a 80. let Nemocnice na kraji města. Ještě dnes vzbuzuje Most! vášnivé debaty a soudě podle rozborů to vypadá, že místy každý viděl něco jiného.

NESER S TOU NADSÁZKOU

Most! je vulgární, provokativní, nekompromisní a v každém směru neotřelý. Jednak zobrazuje každodenní beznaděj v modelové severočeské periferii. Životem uvláčené postavy jsou si ve své bídné existenci vzájemně rovné, ať je to zevlák Luďan (Martin Hoffman), exkomunikovaný kněz (Cyril Drozda) nebo nadržený hospodský Eda (Michal Isteník). Ti privilegovani barvou pleti se rádi tváří, že stojí na vrcholu potravního řetězce, přitom je ale vnitřní integritou, pracovní morálkou a obyčejným lidstvím dalece převyšuje romský popelář Franta (Zdeněk Godla). Národnostně a etnicky smíšené prostředí seriálu převrací široce akceptovanou optiku slušných bílých a asociálních černých naruby.

Druhým průkopnickým aspektem Mostu! je vysoké množství talentovaných romských neherců (Zdeněk Godla, Klaudia Dudová, Julius Oračko a další). Romský divák je zvyklý, že se na české obrazovce nemá k čemu vztahovat; normalizační Nemocnice na kraji města stejně jako současný Modrý kód mu nabízejí homogenně většinové obsazení. Most! si mezi romským publikem získal velkou oblibu mj. proto, že v televizním primetimeu hrají romští herci, jejichž postavy si utahují z gádžů.

Hlavním lákadlem seriálu je jeho satirický formát, který autorům dovoluje nechat hrdiny mluvit, jak jim zobák narost, a svobodně se vyjadřovat k citlivým otázkám dnešního složitěho světa. Dialogy se hemží rasismem, sexismem, xenofobií i obyčejnou lidskou blbostí. Druhé nejsilnější téma pořadu, život trans-člověka po změně pohlaví (Pavel-Dáša), je tu nekompromisně navícené ve své bolestivosti i občasné trapnosti.

Ne každý divák má ovšem vůči satíře stejnou citlivost, a co určitý segment publika dekoduje jako jasnou nadsázku, může jiná skupina bezvýhradně přijímat,

jak to popisuje Renata Berkyová ve svém článku pro Romeu (Most! Seriál o cikorkách, který není pro Luďany). Patří to k žánru, který zveličuje a karikuje problémy, aby pak bylo možné se jim úlevně vysmát. Autoři uměleckého díla nemohou nést zodpovědnost za ideologické nepochopení. Považme však, že satirické majstrštyky Liga gentlemanů nebo Malá Velká Británie rovněž tepou vše britské hlava nehlava, a jen málokdo si myslí, že jsou realistickou sondou do života ostrovanů.

K CIGÁNOVI PATŘÍ KUDLA

Jako každý hit se i Most! stává kolbištěm, na kterém si chytré hlavy bystří ostrovtip. Pod vrstvou intelektuální ekvilibristiky zapadají upřímně míněné námitky romských aktivistů, které dráždí řidké, ale přesto přítomné stereotypy o Romech, jako jsou tasené nože v Chanově nebo volné mravy Žanety. Jejich znepokoje-

ní je legitimní a jejich reakce správné: mají se vyjadřovat k zobrazování romské komunity ve většinových médiích. Neměli by však šmahem odsuzovat ojedinělé, a přitom poctivý pokus promluvit o česko-romském soužití, a svým příkladem strhávat lavinu odmítnutí.

V jedné věci totiž mají pravdu, a to že dokud bude tato smutná crazy komedie jediným pořadem o Romech, zákonitě nedokáže splnit veškerá očekávání. Je potřeba mnohem víc a vážně míněných audiovizuálních děl, aby byly uspokojivě postihnuty všechny valéry složitých česko-romských vztahů. Ještě nikdy však nedostali Romové v českém prostoru takovou příležitost formovat svůj mediální obraz (od tvůrců víme, že dílo se pod vlivem jejich připomínek zásadně měnilo) a nebyli hlavními kladasy. Veřejná debata, kterou pořad rozvířil, a masové přijetí Romů v jejím závěsu, rozhodně stojí za to. ●

NUCENÉ STERILIZACE ČESKÁ REPUBLIKA MUSÍ ODŠKODNIT OBĚTI, DOKUD JSOU STÁLE NAŽIVU

Gwendolyn Albert / Foto: Pixabay

Od konce 60. let minulého století docházelo, minimálně až do roku 2007 v někdejším Československu (a později i České republice a Slovensku) ke sterilizacím žen proti jejich vůli – aniž by k tomu poskytl informovaný souhlas. Sterilizace byla prováděna pomocí zákroku zvaného „podvázání vejcovodů“, při kterém jsou uzavřeny a přerušeny tak, aby se zamezilo transferu vajíček z vaječníků do dělohy.

STERILIZACE BEZ SOUHLASU

Po takovém zásahu již žena nemůže mít děti – v naprosté většině případů je nemůže počít přirozenou cestou. Sterilizace se obvykle provádí jako dobrovolně zvolený antikoncepční zákrok, ne jako zákrok, který může být ženě „předepsán“. Nepatří totiž ani k opatřením, která by mohla například zachránit život. Ženám, které sterilizaci v minulosti podstoupily nuceně, lékaři i sociální pracovníci mnohokrát lhali – říkali jim, že je zákrok vratný. Zejména sociální pracovníci je dost často nutili a domlouvali jim, ať už po dobrém, nebo po zlém, což samo o sobě z těchto sterilizací dělá nezákonné zákroky. Docházelo k nim i během císařských řezů nebo jiných porodnických či gynekologických zákroků. V mnoha případech požadoval zdravotnický personál souhlas se sterilizací

u žen až zpětně, přímo během porodu, nebo o něj dokonce nepožádali vůbec. Po porodu také ženám často tvrdili, že jak císařský řez, tak sterilizace byly nezbytné, protože jim šlo o život. Nic z toho ale nebyla pravda. Některé ženy se o své sterilizaci v porodnici vůbec nedozvěděly – a následující dlouhé roky nerozuměly tomu, proč se jim nedaří znovu otěhotnět.

K těmto a podobným nezákonným postupům nedocházelo jen u nás, ale také v Bangladéši, Kanadě, Číně, Dánsku, Finsku, Estonsku, Německu, Maďarsku, na Islandu, v Indii, Izraeli, Japonsku, v Mexiku, Namibii, Norsku, Panamě, v Peru, Rusku, JAR, ve Švédsku, Švýcarsku, Spojených státech amerických (včetně území Portorika) a v Uzbekistánu (kde tato praxe trvá dodnes). Stát od státu se motivace k zacházení se ženami, které by se dalo přirovnat k zacházení

s toulavými psy nebo kočkami určenými ke kastraci, liší – nejlépe se však dá popsat jako směr ableismu (diskriminace lidí s postižením, pozn. red.), rasismu a stigmatizace žen žijících v chudobě či žen s nízkým sociálním statusem.

V květnu 2014 zveřejnila Světová zdravotnická organizace (WHO) společně s Úřadem vysokého komisaře pro OSN lidská práva, organizací UN Women, Programem OSN pro boj proti HIV (UNAIDS), Rozvojovým programem OSN, Populačním fondem OSN a Dětským fondem OSN (UNICEF) společné prohlášení, nazvané „Eliminace násilných, nucených a jinak nedobrovolných sterilizací – meziagenturní prohlášení“. V něm jsou nucené sterilizace popsány jako výsledek donucovacích strategií sociálního inženýrství, zaměřených na marginalizované skupiny obyvatel. V prohlášení

se dále jasně deklaruje, že autonomie žen v otázkách rozhodování o antikoncepčních metodách či gynekologické a porodnické péče musí být vykonavateli lékařských a příbuzných pomáhajících profesí plně respektována.

V československém a následně českém a slovenském kontextu byly ženy nuceně sterilizovány průběžně po celá čtyři desetiletí; a je na místě se domnívat, že počet takto postižených jde do tisíců. Většina z nich je dnes pravděpodobně po smrti, aniž se kdy dočkala odškodnění. Na rozdíl od zemí, jako je například Švédsko, nepodnikla Česká republika až dosud v tomto ohledu žádné aktivní kroky. Stát také nikdy nenařídil důsledné vyšetření této sterilizační praxe a nebyl ani ustaven oficiální úředník, který by s oběťmi komunikoval.

V někdejším Československu se oběťmi nucených sterilizací stávaly nejčastěji ženy romského původu. Podle lidskoprávních aktivistů, kteří se touto skutečností zabývali, měla tato praxe eugenický charakter (eugenika – nauka

o zlepšování dědičného základu a vývoje populace, pozn. red.) – a Romkám mělo být v reprodukci zabráněno na základě předpokladu, že se jejich děti narodí s nějakým typem postižení. Také upozorňovali na skutečnost, že úřady začaly podnikat kroky k nápravě až ex post především proto, aby již probíhající praxi dodaly zdání legality. Někdejší ministerstvo práce a sociálních věcí tak kupříkladu v roce 1973 přijalo vnitřní opatření nabízející jednorázový „finanční příspěvek“ ženám, které podvázání vejcovodů podstoupí.

ELENA GOROLOVÁ A DALŠÍ

Za odškodnění už patnáct let bojuje i Elena Gorolová z Ostravy. Dnes padesátiletá žena byla ve svých 21 letech bez vlastního vědomí sterilizována při porodu svého druhého syna. Britská rozhlasová a televizní společnost BBC ji za její neutuchající úsilí zařadila v loňském roce na seznam stovky nejinspirativnějších žen světa.

Případem Eleny Gorolové se v roce

2005 zabýval český úřad Veřejného ochránce práv, který na základě svého šetření odškodnění doporučil a zároveň vyzval další oběti, aby o sobě daly vědět. Ozvalo se jich tehdy devadesát. Jeho zpráva sice na moment zčeřila mediální hladinu, v praxi však trvalo několik let, než vláda a parlament podnikly konkrétní kroky. Lidskoprávní pozorovatelé opakovaně zprávu ombudsmana z roku 2005 využili k apelům směrem k mezinárodní lidskoprávní obci, aby ve věci odškodnění vyzvala Českou republiku k rychlému zahájení příslušných právních kroků. Ačkoli se tyto a podobné výzvy opakovaně objevují už 15 let, žádný užitek, pokud jde o zavedení postupu na odškodnění obětí, však dosud nepřinesly.

Výbor OSN pro odstranění diskriminace žen, Výbor pro odstranění rasové diskriminace, Výbor OSN pro lidská práva, Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, Proces všeobecného pravidelného přezkumu (UPR), Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI), komisař pro lidská práva Rady

Evropy, Výbor OSN proti mučení a Výbor OSN pro práva lidí se zdravotním postižením vesměs opakovaně vyzývaly Českou republiku k neodkladnému odškodnění obětí coby politické priority.

V roce 2008 přijala Česká republika zákon o promlčení finančního odškodnění v případech zahrnujících porušení práv jednotlivce. To znamenalo, že drtivá většina obětí nucených sterilizací už nemohla získat odškodnění soudní cestou. Jedinými nuceně sterilizovanými ženami na českém území, kterým se prozatím dostalo odškodnění (konkrétně odškodnění za nemajetkovou újmu), jsou ty, které podaly žalobu ještě před promlčecí dobou, tedy před zavedením tohoto restriktivního zákona.

O rok později vyjádřila úřednická vláda premiéra Fischera v souvislosti s nezákonnými sterilizačními praktikami politování, aniž by však zároveň uznala, že šlo o systémové zneužívání. Zatímco tehdejší ministr pro lidská práva Michael Kocáb považoval vládní stanovisko za pouhou předebru k vytvoření systému

finančních kompenzací, na zavedení regulérního systému odškodnění Česká republika podle všeho teprve čeká.

Z výše zmíněné zprávy ombudsmana vyplynulo mimo jiné doporučení, jak při zajištění dobrovolného informovaného souhlasu se sterilizací postupovat a které klade důraz na lhůtu mezi žádostí ženy o zákrok a zákrokem samotným. Navzdory tomu nebyla tato čekací lhůta legislativně ošetřena až do roku 2012.

V následující vládě Bohuslava Sobotky navrhl v roce 2015 tehdejší ministr pro lidská práva Jiří Dienstbier pro oběti sterilizací kompenzační strategii. Vláda hlasovala proti a v následných jednáních s Komisařem pro lidská práva u Rady Evropy trvala na tom, že by oběti měly žádat o kompenzaci soudní cestou a při žádosti o odškodnění uplatnit proti stávajícímu zákonu o promlčení argument „dobrých mravů“ (a to přesto, že tento přístup již dříve minimálně v jednom případě selhal).

Kromě toho, že vláda takovou možnost označila jako „adekvátní

nápravu“, zároveň prohlásila, že postižené ženy měly vždy možnost podat žalobu, a to dokonce i před rokem 1990. To je vskutku pozoruhodné – k historii nepřihlížející – prohlášení.

V roce 2018 se romské i neromské nuceně sterilizované ženy sešly společně s bývalou zmocněnkyní pro lidská práva Monikou Šimůnkovou s premiérem Andrejem Babišem, aby znovu apelovaly na zavedení systému odškodnění. Předseda vlády pak tímto úkolem pověřil ministra spravedlnosti. Oběti zároveň povzbudil k tomu, aby v parlamentu hledaly spojení, kteří je zavedením příslušné legislativy podpoří. Takových podporovatelů je však jen minimum – o nulových finančních zdrojích pro tuto práci ani nemluvě. Jednání s ministrem spravedlnosti jsou nicméně v plánu.

Z angličtiny přeložila Adéla Gálová

•

Elena Gorolová, foto: www.llp.cz

SOBOTA V KAMENNÉ

Podle vyprávění I. L. zapsala Stanislava Ondová / Foto: Eugen Lakatoš

Sedmnáct let žiju na Kamenný, ve vyloučené lokalitě uprostřed města. Cena mého bytu je tím pádem poloviční a za tak málo peněz jinde nic lepšího nepořídím, proto pořád s osmiletým synem žijeme tady.

Pracuji v nemocniční kuchyni, kde se starám o jídlo pacientů, kteří smí jen mixovanou stravu. Občas se stane, že do práce musím i o víkend, ale tentokrát mám volno. Nastavuju tvář červnovým paprskům, usrkávám kafe z hrnku, po dlouhé době se nikam nemusím hnát. „Mami můžu jít ven?“ Říkal ven? A kam vlastně? Před barákem jsme měli postavené krásné hřiště, lavičky, prolézačky, skluzavky i kolotoč. Oči mi zabloudí na něco, co z něho zbylo. Všechno je teď rozbité, co se dalo odnést do sběrný, to se odneslo nebo se polámané válí všude po okolí. Život v ghettu není pro každého. Omezuje to nejen soužití s majoritou, ale také lidí, kteří tu žijí pospolu. Můj syn ven moc nechodí, s dětmi ze sídliště si nehraje. Je jiný. Nenadává sprostě, neumí se prát, nerozlišuje lidi na bílé a černé možná i proto, že já sama jsem poloviční Romka. A co víc, raději vstáváme ve čtyři ráno a jezdíme do školy přes celé město, aby se syn potkával s romskými a českými dětmi, kteří nežijí v ghettu. „Tak co? Můžu jít ven mami?“ – „Nevím, jestli je to dobrý nápad, Péto,“ začínám dost opatrně, aby nevycítil, že se mě zmocňuje strach. „Víš, co se stalo minule?“ Místo odpovědi sklopí hlavu a odejde do svého pokoje.

V hlavě se mi začne přemítat scéna jako z filmu, když byl naposledy venku. Vyjel si na kole, které jsem mu koupila napůl s jeho otcem za vysvědčení. Stála jsem u okna a pozorovala ho, ale na pět minut jsem odskočila ke sporáku naposledy zamíchat jídlo, a už jsem syna neviděla a na mé volání neodpovídal. Seběhla jsem ven a začala ho hledat. Srdce jsem cítila až v krku, hlavou se mi honily myšlenky jako: snad ho neporazilo auto nebo kašli na kolo, jestli ti ho někdo bude chtít sebrat, a hlavně uteč. Oběhla jsem náš dům v rekordním čase a zamilovala jsem k malému parčíku. No parčíku, stromy už tam nejsou, místní je vytrhali... A najednou byl u mě. Držel si hlavu, tekla mu krev. „Mami nějaký kluk mě praštil a sebral mi kolo. A já jsem spadl...“ Rána byla hluboká a potřebovala sešít. Začala jsem tlačit na ránu, aby tolik nekrvácela. I když pracujete v nemocnici jako kuchařka, stejně toho hodně pochyťte. Na pohotovosti byl

naštěstí doktor, který mě znal z kuchyně. Syn měl menší otřes mozku a vyfasoval čtyři stehy. Od té doby jsem ho samotného ven nepustila. Víím, že to není dobrý přístup, ale strach mi to nedovolí. Doma má vše, co k hraní potřebuje, jenom ty kamarády, se kterými by všechny radosti svého věku sdílel, jaksi ne.

Mráz mi z té vzpomínky přeběhl po zádech. Péta sedí na modrém koberci, po kterém jezdí nedávno koupenými autíčky. Zase mi hlavou běží myšlenka, že ne všechny děti musí být v Kamenné špatné. Přeci se tu musí najít nějaké dítě, které by si mohlo s mým synem hrát bez použití násilí a jiných praktik. Děti tady běžně kouří, rodiče o tom ví a vypadá to, že jim to nijak nevadí. Chodí za školu a ničeho si neváží. Rozbit něco, sebrat cokoliv je pro ně normální. O fyzickém napadání ani radši nemluví.

Váhám. Pustit ho ven a riskovat, že někdo další ublíží mému dítěti? Nemůžu ho držet po zbytek života doma... Sama sebe slyším, jak říkám: „Tak víš co? Můžeš jít ven.“ Následuje radostný výkřik, objetí a pusa. „Ale budeš tady na tom plácku,“ ukazuju na strom s lavičkou před naším domem. „Budu sedět na balkoně a budu se na tebe koukat. Kdyby něco, tak na mě zavoláš.“ Horlivě přikyvuje, nikdy dřív nebyl tak rychle oblečený a obutý. Na balkon si беру nedopité kafe, zapaluju cigaretu a pozoruju syna. Zatím to vypadá docela dobře. Začal si hrát s podobně starými kluky na nějaké komando, co někoho osvobozuje či co. Po nějaké době

jsem vzala hrnek a šla ho umýt a sama sobě říkala, tak vidíš, tolik ses bála a ono to nakonec nevypadá tak zle. Když hrnek pokládám na odkapávač, zazvoní telefon. Šéf. Než se s ním domluvíím, že opravdu po třech týdnech, kdy jsem neměla volný víkend, záskok nevezmu, uběhne ani ne pět minut. Chci zkontrolovat syna, ale ten už stojí ve dveřích, odhazuje boty, tričko i kraťasy na zem, strhne ze sebe ponožky a jenom ve slipech odkráčí přímo do koupelny. „Co se děje Péto!?“

„Nějaký chlapeček mě počůral. Vyšplhal na strom a já byl pod ním a on se na mě vyčůral, mami. Chápeš to? A když jsem mu za to vynadal, tak mi řekl, abych chcipl.“ S vytřeštěnými očima zírám na syna, jak se ve vaně drhne od moči cizího kluka, a těžko hledám slova. Pomočené věci vhodím do pračky, ze skříně vyndám čisté věci. Co tomu svému dítěti mám říct? Tak jako nikdy předtím si teď nevím rady. Zabalený v osušce si sedl na postel, přisedla jsem k němu a pořád nevěděla, jak mu to celé vysvětlit. Počůrat někoho... To se vážně může stát snad jen u nás. Péta si ručníkem sušil vlasy, podíval se na mě těma svýma hlubokýma hnědýma očima a povzdechl si. „Víš mami, ten chlapeček, co mě počůral, asi nemá takovou maminku jako já. Asi mu neřekla, co je správný a co se smí dělat a co ne.“ Obejmu ho a zasypu pusinkami. Z mého syna jednou vyroste skvělý člověk.

●

VĚRA BÍLÁ

ODEŠLA KRÁLOVNA ROMSKÉ HUDBY

Jana Baudyšová / Foto: Petr Axmann

Na sklonku první poloviny března zemřela Elle Fitzgeraldová romské hudby – legendární zpěvačka s nezaměnitelným hlasem Věra Bílá (64).

Věra Bílá, rozená Giňová, patřila na přelomu tisíciletí k jednomu z nejznámějších hvězd české hudby ve světě. Referovaly o ní například britský deník The Guardian či francouzský Libération. Zpěvačka, která se proslavila především vystupováním se skupinou Kale, vyprodala pařížskou Olympii, v Bílém domě zpívala pro amerického prezidenta Billa Clintona a vyprodala i newyorskou Carnegie Hall. Spolu s Idou Kelarovou, Ivou Bittovou patřila mezi nejvýznamnější české reprezentantky romské hudby.

Narodila se 22. května 1954 v uznávané rokycanské muzikantské rodině. Zpívat začínala na rodinných slavnostech a zábavách. Koncem 80. let ji uslyšela na romské zábavě zpěvačka Zuzana Navarová a pozvala ji na koncert. V roce 1995 pak Bílé se skupinou Kale vyšlo první album s názvem Rom Pop, které se posléze dostalo ve Francii mezi nejlepší desky roku v kategorii světové hudby. Navarová producentsky zaštitila i druhý počín, desku Kale Kaloré (1998). Na albu Rovava (2001) se zase autorsky podíleli i zakladatel slavných Gipsy Kings

Chico Bouchikhi a polská hvězda Kayah. S Jánem Kuricem z Vidieku pak muzikanti natočili úspěšnou desku Cigánský plač (2002). V roce 2005 Bílá s Kale natočila desku C'est comme ça (Takhle to chodí) jako poctu své kamarádce Navarové, která rok před tím zemřela. Ve stejném roce se ale kapela s Bílou rozešla.

V roce 1999 natočila režisérka Mira Erdevičky o zpěvačce dokument Černobílá v barvě. Bílá sama se objevila i v hraných filmech – ve dvou snímcích slovenského režiséra Dušana Hanáka. V Růžových snech (1976) hrála s Ivou Bittovou a ve filmu Ja milujem, ty miluješ (1980) stála po boku Ivy Janžurové. Bílá ve svých patnácti letech začala žít se svým manželem Františkem, se kterým po deseti letech adoptovali syna Františka. V roce 2013 postihly zpěvačku dvě tragédie, při kterých o syna i manžela.

Od roku 2011 žila Věra Bílá na rokycanské ubytovně a zejména kvůli podlomenému zdraví vystupovala jen sporadicky. Zpěvačka přesto nepřestávala věřit, že se jí podaří znovu nastartovat hudební kariéru. Její snahu o návrat na

pódia Ioni zmapoval i dokument Ost-ravského studia České televize nazvaný Poslední naděje Věry Bílé.

V polovině března se měla zpěvačka vrátit na pódia díky společnému turné s Janem Bendigem a Milanem Krokou. „Je nám nesmírně líto, že se nedožila prvního koncertu, který měl být tento pátek. Moc nás to všechny bolí,“ uvedl Kroka v živém vysílání v den zpěvaččina úmrtí. Krátce před ním společně natočili klip k písni Mek som adaj, kterou složil Kroka. Plánované koncerty hudebníci nezrušili – věnovali je zpěvaččině památce. K její poctě se bude konat i koncert v rámci oslav Mezinárodního dne Romů, které pořádá spolek AraArt a jejichž se měla stát tváří.

Věra Bílá zemřela náhle v noci 12. března po převozu do plzeňské fakultní nemocnice v kritickém stavu, pravděpodobně na infarkt. Poslední rozloučení proběhlo v římskokatolickém kostele Panny Marie Sněžné v Rokycanech.

Te del o Del tuke loki phuv!

●

KONCENTRAČNÍ TÁBORY VE VIRTUÁLNÍ REALITĚ

Eva Zdařilová / Foto: Igor Žmajlo, SSPŠ

Virtuální realita zažívá po deseti letech opět svůj boom. Díky kvalitnějším a cenově dostupnějším technologiím i narůstajícímu počtu opravdu zajímavého obsahu to vypadá, že se tentokrát skutečně stane aktivní součástí naší doby.

Foto: ROMEA

ZLOČINY I KONCENTRAČNÍ TÁBORY

Průkopnická pracoviště, která s virtuální realitou pracují a dosahují tak dosud nemyslitelných pokroků, jsou již v mnoha oborech a odvětvích. Jedním z nich je například kriminalistika.

V bavorském Mnichově pracuje na zemské kriminálce celý tým vývojářů, kteří vytvářejí 3D modely míst závažných zločinů. Kriminalisté si tak budou místo činu moci prohlédnout třeba i o několik let později. Stejný tým kriminalistů pak stojí za vznikem dosud nejpřesnějšího 3D modelu nacistického vyhlazovacího tábora v Osvětimi. Ten pomáhá při objasňování více než sedm desítek let starých případů zločinů posledních žijících nacistů.

Díky trojrozměrnému modelu koncentračního a vyhlazovacího tábora mohou vyšetřovatelé získat lepší přehled o rozmístění budov v táboře a nahlédnout tak perspektivu podezřelého. Mnoho nacistů obviněných z podílu na holocaustu se totiž obhájí tím, že neměli ponětí o dění ve zbylých částech tábora, a nevěděli tak o systematickém vyvražďování Židů, Romů a dalších skupin obyvatelstva, ke kterému docházelo jen nedaleko od nich.

Autoři proto vytvořili naprosto přesný model tábora, ke kterému použili materiály polských úřadů a více než tisíc dobových fotografií. Na výslednou ortofotomapsu (mapa, která se tvoří pomocí mozaiky leteckých snímků pozn. red.) pak umísťovali budovy. Náročnější to bylo s objekty, které nacisté zničili při svém ústupu v roce 1945. U nich se muselo modelovat na základě osvětimského archivu. Ocenili přitom smysl pro detail nacistických architektů a inženýrů, kteří ve své době vytvořili velmi přesné plány tábora. Má-li však trojrozměrný model Osvětimi plnit svůj účel, musejí být přesně umístěny třeba i stromy, aby byla vyloučena možnost, že by zakrývaly výhled – například ze strážní věže.

Bavorští kriminalisté na modelu pracovali několik let. Projekt plánují využít také k výukovým účelům a zájem o něj už projevilo i několik památníků obětem holocaustu – třeba Jad vašem v Izraeli. Nechvalně proslulý tábor smrti si tak bude moci časem prohlédnout i veřejnost. Nějakou dobu to však ještě potrvá. Jak totiž pro Romea.cz sdělili z mnichovské kriminálky, poskytnout virtuální realitu tábora v Osvětimi zatím možné není – a to právě kvůli dosud běžícím soudním jednáním. V plánu není ani volné zpřístupnění na internetu. Kriminalisté se totiž obávají jejího zneužití pravicovými radikály.

VIRTUÁLNĚ DO LET U PÍSKU

Stále větší popularitě se virtuální realita těší i v českých školách. Při hodinách dějepisu si už dnes mohou žáci projít například Cheopsovu pyramidu v Gíze, prohlédnout paleolitické malby ve francouzské jeskyni Lascaux, navštívit dům Anny Frankové, kde se s rodinou dva roky skrývala před nacisty, nebo nahlédnout do tajné výslechové místnosti Stasi v NDR a na vlastní kůži zažít výslech. Brzy bude možné vidět ve virtuální realitě i koncentrační tábor v Letech u Písku.

Jeho virtuální model z období let 1942–1943 připravuje organizace ROMEA spolu s Českým institutem informatiky, robotiky a kybernetiky Českého vysokého učení technického (ČVUT) v Praze (CIIRC). Díky propracovanému

didaktickému konceptu bude určena pro žáky a studenty od 12 let věku a při různých příležitostech bude moci nahlédnout i široká veřejnost.

Vývoj virtuální reality tábora umožnil Global Innovation Fund ve Washingtonu. „Mám velkou radost, že Velvyslanectví USA v Praze mohlo tvorbu tohoto inovativního vzdělávacího projektu o romském táboře v Letech podpořit. Spojené státy se tak mohou připojit k aktivitám, které nám budou trvale připomínat toto místo a dějinnou událost důležitou pro Romy i pro nás ostatní,“ řekla krátce po udělení grantu Ioni na podzim Joann Lockard, rada pro tisk a kulturu Velvyslanectví USA v Praze.

Tým vývojářů z CIIRC u ČVUT bude mít ale mnohem náročnější práci, než jejich bavorští kolegové. Zpracovávat budou sice jen dvě až tři scény v táboře, čili zdaleka ne tak rozsáhlou plochu, ale vystačit si budou muset jen s minimem dostupných podkladů. Tábor byl totiž po transportu vězňů do Osvětimi a vyklizení v roce 1943 spálen. K dispozici je dnes jen stavební dokumentace, několik málo fotografií, výpovědi několika pamětníků nahrených převážně v 90. letech a drobné nálezy z archeologického průzkumu části tábora.

Jak může být zážitek z virtuální reality intenzivní, si vyzkoušela na vlastní kůži Věra Horváthová. Ta v rámci příprav projektu nahlédla na ČVUT do virtuální reality tábora v Osvětimi, kterou vytvořili studenti Smíchovské střední průmyslové

školy: „Viděla jsem nespočet dokumentů a filmů z války a z různých koncentračních táborů, ale s virtuální realitou se to nedá srovnat. Byl to okamžitý, intenzivní a velice osobní zážitek, který mě dostal doslova do kolen. Vzhledem k historii a většinovému pohledu na tábor ve společnosti si myslím, že je to jeden z nejjednodušších a dobře vybraných způsobů, jak lidem předat nejen informace, ale i duši tábora. Doufám, že projekt v lidech probudí zájem, změní pohled a ukáže pravdu.“

Aktuálně finišují práce na scénáři a samotná virtuální realita letského tábora by měla být hotová v červnu 2019. Předpokládáme, že od září bude moci být k dispozici školám. Projekt počítá s tím, že 65 škol, které projeví zájem, navštíví s virtuální realitou vyškolení lektori, kteří ji žákům a studentům představí v rámci uceleného vzdělávacího programu. Díky simulacím různých situací a intenzivnímu ponoření se do dobového prostředí je virtuální realita skvělý nástroj, jak děti zaujmout a vedle znalostí v nich prohlubovat i empatii.●

Školy, které by měly zájem, se mohou již nyní obrátit na organizaci ROMEA a program si emailem rezervovat na adrese romea@romea.cz.

A SEN SE STAL SKUTEČNOSTÍ V ŠESTNÁCTI ZPÍVAL OPERU OD PUCCINIHO

Rena Horvátová / Foto: Karolína Telváková

Před osmi lety prošel talentovou soutěží Talentmanie, kde se stal superfinalistou, a zapsal se tak do širšího povědomí veřejnosti. Ale ani před ní nebylo jméno **Milan Sulej** neznámé, působil například v Divadle Josefa Kajetána v Plzni, v Hudebním divadle Karlín nebo v Národním divadle.

O svém působení v talentových soutěžích, ať už tedy v Talentmanii nebo X Factoru říká, že ne vždycky vám účast v takovém projektu otevře dveře do světa showbyznysu, přestože vás lidé na ulici poznávají, fotí se s vámi a vy si užíváte náhlou popularitu. Chce to totiž mít kromě talentu i něco navíc – špetku štěstí a chuť vrhnout se do nové výzvy po hlavě. Však ne každému se dnes podaří v šestnácti letech zazpívat si operu na

divadelních prknech. Obrovskou zásluhu na pěvecké kariéře Milana Suleje má především jeho babička. Byla to právě ona, kdo si s ním broukal lidové písničky a nasměroval ho na hudební dráhu. Chtěl studovat na konzervatoři, ale nebyl přijat. Kdo by si pomyslel, že zpěv pověsí na hřebík, šeredně by se mýlil, naopak, počáteční neúspěch ho vybičoval ještě k větší touze věnovat se naplno tomu, co miloval na světě nejvíc – zpěvu.

„Tehdy jsem se rozhodl pokoušet štěstí a absolvovat konkurz do Tylova divadla v Plzni, vyšlo mi to,“ vypráví Milan Sulej a prozrazuje, že se učil pod taktovkou Jana Jandy nebo profesorky Ludmily Kotnauerové, ke které docházela i vynikající sopranistka Eva Urbanová. „Má první role byl básník Rudolfo z Pucciniho Bohémy a dodnes je to má srdcovka.“ „Já si úplně nemyslím, že opera a belcantový zpěv by byl odstrkován, všude

ve světě se těší obrovskému ohlasu. Ale je to těžký žánr, který ne každý zpěvák může zvládnout, říká tenorista, který je vedle sopránů hlavním hlasem, který takřkajíc drží celou operu. „Všechny milovnické role z Verdiho, Pucciniho nebo Dvořáka jsou většinou psány pro tenorový hlas, ať už tedy lyrický, nebo dramatický, těch tenorů je vícero. Určitě se tedy dá říct, že tenor má v opeře výhodu,“ vysvětluje rodák z Domažlic a dodává, že texty se mu učí snadno a je jedno, zda je to v italštině nebo ve francouzštině. Pěvci mají k dispozici hlasového poradce, který spolu s nimi studuje každíčkou roli a dohlíží na správnou výslovnost.

A PAK MĚ NAŠLA...

Ale vedle opery si ve volném čase rád poslechne i romské písničky, přestože jim ani za mák nerozumí. Milan totiž nevyrůstal v romské rodině, ve dvou měsících si ho adoptovali poté, co jej v kojeneckém ústavě zanechala jeho biologická matka. Až v době, kdy se objevoval v talentové soutěži, se se svou biologickou matkou setkal poprvé. „Sama mě tehdy vyhledala a já neměl důvod ji i mého otce odmítnout. Dokonce přijeli k nám domů, dlouho jsme si povídali. Jsem za ten okamžik opravdu rád, ale svou náhradní maminku беру jako vlastní, to už jiné nebude,“ poodkryvá svou minulost.

LÁSKA PRŮ...

... je jako moře Milan Sulej zpívá v duetu s Rostislavem Chroustem, lyrickým tenorem, se kterým navázal před rokem spolupráci. Svou verzi populární písně

známé v podání Karla Černocho a Petera Dvorského plánují posluchačům představit během turné a na samostatných koncertech po republice. „Rostřovi se do toho nejdříve moc nechtělo,“ prozrazuje Sulej o počátcích spolupráce s pěveckým kolegou, který okamžitě dodá, že mu přišlo podivné, aby dva chlapi zpívali o lásce, ale čím dál častěji si myšlenku na společnou píseň přehrával, uvědomoval si, že se začíná na společná vystoupení těšit. Rostislav, který se předtím věnoval podnikání, přiznal, že dnes mu v životě nechybí vůbec nic, protože si své sny už prakticky splnil. „Musím na Milana také prozradit, že je nejen vynikající zpěvák, ale také schopný textař. Vánoční píseň s názvem Je krásná noc otextoval přímo pro mě a jedná se o skutečně hluboký text,“ prozrazuje Chroust. Milan Sulej

ho na oplátku doplňuje ujištěním, že jejich spolupráce jen tak neustane, protože barvy jejich hlasů – dramatického a lyrického tenoru – k sobě dobře ladí a zároveň kontrast jejich hlasů má zajímavý náboj, který udržuje posluchačovu pozornost v příjemném napětí.

PRŮ NA VZHLEDU NEZÁLEŽÍ...

Nebudeme si nalhávat, že kromě techniky zpěvu musí zpěvák dbát i na svůj zevnějšek. „Jestli na vzhledu záleží? Ano a dost,“ nerozpakuje se potvrdit operní pěvec, který v poslední době kvůli astmatu, jímž trpí od šestnácti let, zhubnul téměř třicet kilogramů. „Teď se cítím fantasticky,“ libuje si pěvec, který se nestará jen o to, jak dobře vypadat, ale intenzivně pečuje zejména o svůj hlas. „Jako každý zpěvák i já se starám o svůj nástroj obživu. Mám kolegy, kteří v zimě nevyjdou bez šály ani s košem před dům, já to tak ale nemám – své hlasivky naopak otužuji, protože jsem toho názoru, že když tento sval budete příliš chránit před výkyvy teplot, tím víc bude choulostivý a každou změnu bude hůře snášet –, takže ho otužuji, používám osvědčené speciální techniky a dám na rady pedagogů, kteří s hlasem umí dokonale pracovat. To se mi osobně osvědčilo více než si krk držet za každou cenu v teple,“ uzavírá rozhovor Milan Sulej a společně s Rostislavem Chroustem již spěchají na charitativní koncert pro děti s mozkovou obrnou. ●

ROMSKÁ VLAJKA OZDOBÍ RUDOLFINUM

Lenka Jandáková / Archiv České filharmonie

Česká filharmonie v režii zpěvačky a sbormistryně Idy Kellarové letos poprvé v pražském Rudolfinu pořádá oslavy Mezinárodního dne Romů. Romskou kulturu představí návštěvníkům koncertního programu, ale i divákům České televize účinkující z České a Slovenské republiky, Rumunska, Srbska, Švédska a Rakouska.

„Tři sta muzikantů a zpěváků bude slavit hudbou, neznám nic silnějšího než hudbu,“ říká Ida Kellarová, umělecká vedoucí romského dětského sboru Čhavorenge, a zároveň dodává, že tato akce by se neuskutečnila nebýt vytrvalého úsilí těchto dětí stále na sobě pracovat. „Jsem nesmírně hrdá na naše děti z Čhavorenge, že dokázaly dojít tak vysoko, a neméně mě těší, že díky podpoře České filharmonie budeme moci oslavit Den Romů na tak váženém místě, jako je Rudolfinum.

Když nedávno s Petrem Kadlecem, vedoucím vzdělávacích programů této prestižní hudební instituce, bilancovali šestiletou spolupráci, došli k účtyhodnému číslu: „Společně jsme uspořádali už 207 akcí celkem pro 40 tisíc posluchačů: workshopy a koncerty v Praze, v romských osadách na východním Slovensku, na Šluknovsku, Vsetínsku, Chrudimsku, Vysokomýtsku, ale také v Rumunsku a naposledy v severoirském Belfastu. Tam naši hudebníci doprovázeli Čhavorenge na zahájení prestižní konference Asociace britských orchestrů.“ A další vystoupení, například na Smetanově Litomyšli nebo v Londýně, se chystají. „Myslíme si tedy, že je co slavit a že oslava Mezinárodního dne Romů se stane dalším zastavením na naší

společné cestě,“ vysvětluje Petr Kadlec myšlenku mimořádného koncertu, který začali s Idou Kellarovou plánovat před více než rokem.

Ve dnech 7. a 8. dubna tak ve světové premiéře Lelo Nika představí svou kompozici pro dva akordeony a symfonický orchestr, zazní tradiční hudba v podání rumunské kapely Taraf de Haidouks – Caliu či Cimbállovka Ivana Heráka, ale i soudobá romská hudba, například sborové a sólové skladby Desideria Duždy nebo jazzového tria Ondreje Krajňáka, Mariana Ševčíka, Tomáše Baroše. Hosty pěveckých čísel Čhavorenge také budou romské děti z Chrudimska a Vysokomýtska a dětské sbory z celé ČR, které se zapojily do evropského projektu EOLAB II.

Ani obdivovatelé zpěvu Idy Kellarové nepřijdou zkrátka. Za její motivací uspořádat letošní oslavy stojí především zodpovědnost předávat dál to, co poznala ve své rodině – vědomí romské duše a krásy romské kultury, a především touha vzdát úctu samotným Romům. „Oddala jsem svůj život romské cestě, protože Romové to v této zemi nemají vůbec lehké. Chci ukázat naší společnosti to krásné, co Romové mají – velké srdce. Mají tady své důležité místo tak jako každý. Ráda bych, kdyby díky koncertu

lidé zažili něco opravdového, krásného, srdečného, co Romové v sobě mají. Aby v nich zůstalo poznání, že můžeme společně s Neromy tvořit krásné věci a společně se od sebe učit.“

A Petr Kadlec přidává poselství, které by byl rád, aby si diváci z oslav odnesli: „Čhavorenge není jen sbor. Je to myšlenka a její uskutečnění. Myšlenka o tom lepším v nás. Myšlenka, že člověk se může proměnit, že z příkrčenosti se lze napřímit, že začarovaného kruhu se dá osvobodit, že každý může objevit svůj skutečný hlas – hlas své duše a svého srdce – a nechat se jím vést na životní cestě, která nutně nebude snazší, ale bude pravdivá. Myšlenka, že i v té největší tmě lze věřit v naději, že svět kolem – i když se projevuje podezřívavě a nepřátelsky – takový ve skutečnosti není anebo nemusí být, a že v každém člověku je ukryto cosi, co mu umožňuje porozumění se všemi ostatními. Jsem vděčný Idě Kellarové za to, že tuto myšlenku uskutečňuje a dýchá pro ni každou vteřinu, mám velký obdiv k jejímu úsilí o nápravu věcí lidských a děkuji za inspiraci, kterou přináší nejen České filharmonii, ale všem, kteří se dovedou otevřít.“

●

OSLAVY MDR POPRVÉ V ČESKÉ TELEVIZI

Koncert bude přenášet ČT ART 8. dubna od 20:20. Doprovodný program před koncerty představí povídkovou tvorbu nestora romské literatury Andreje Giňi a příběhy bezdomovce Kaštánka, které bude za přítomnosti jeho tvůrkyně Ilony Ferkové interpretovat Jan Cina. Prostory Rudolfinu rozezná cimbálová muzika a oživí výstava mapující šest let spolupráce České filharmonie a Čhavorenge. Více na www.ceskafilharmonie.cz.

DOKUMENTÁRNÍ FILM PASAŽÉŘI ODSTARTOVAL V KINECH

Dokumentární snímek režisérky Jany Borškové, jehož hrdinové se sešli ve stejnojmenném divadelním souboru Pasažéři, zahájil svou pouť na filmová plátna v polovině ledna.

Mladí herci společně připravili hru o tom, jak si představují svůj život po odchodu z dětského domova. „Mě ta autenticita zaujala natolik, že mi bylo jedno, zda to jsou děti z dětského domova, nebo Romové. Mě zaujali jako lidi. Snažila jsem se jim otevřeně říct, o co mi jde, a oni to pochopili a pomohli mi,“ uvedla Boršková. Režisérka své hrdiny sledovala po dobu šesti let. Film měl mezinárodní premiéru na MFDF Ji.hlava 2018 a získal Cenu studentské poroty. Loni byl snímek uveden také na zahraničních festivalech Dei Popoli v Itálii a This Human World v Rakousku.

V PRAZE VZNIKL KLUB ROMSKÝCH SPISOVATELŮ

Na začátku února se v pražské Městské knihovně konalo první setkání Klubu romských spisovatelů pojmenovaném podle tradice romských vypravěčů „Paramisara“.

Zakladatelé by rádi vybudovali společenství romských autorů, kteří by se vzájemně podporovali a spolupracovali – „český romský PEN klub“, přispěli k uchování romského literárního dědictví a jazyka. „Knihy psané v romštině zachycují náš jazyk pro další generace. Jsem velice šťastná, že mohu psát v rodném jazyce a jsem pyšná, když mohu na besedách číst a pozorovat lidi, jak napjatě poslouchají. I když tomu někteří lidé, kteří nemluví romsky, moc nerozumí. Ale mně to dává pocit, že náš jazyk nikdy nezanikne,“ přeje si Ilona Ferková, jedna ze zakládajících členek. Mezi další patří Eva Danišová, Jan Horváth Dóme, Irena Eliášová, Renata Berkyová, Martin Oláh, Monika Duždová, Stanislava Míková, Eva Kropiwnicka, Věra Horváthová, Jan Josef Rosenberg a Patrik Daniel.

Klub vzniká v rámci projektu Slova 21, z. s., Gavoro (romsky Vesnička).

ARNE B. MANN VYDAL KNIHU O ROMSKÝCH KOVÁŘÍCH NA SLOVENSKU

Přední slovenský etnolog Arne B. Mann vydal na sklonku loňského roku obsáhlou monografii Romští kováři na Slovensku (Rómski kováči na Slovensku).

Autor se o romské kováře zajímal po celou dobu svého akademického působení a na přelomu 80. a 90. let mapoval jejich již zanikající svět podrobně. Zaznamenával, jak rodiny kovářů žily a jaké měly postavení v rámci slovenského venkova. Zdokumentoval, jakým pracovali náčiním a co a jakým způsobem vyráběli. Po letech se za informátory vrátil a detailně popsal, jak se kováři adaptovali na společenské změny. Monografie tak nabízí ucelený pohled na romské kováře na Slovensku posledních 30 let. Publikace je dvojazyčná ve slovenském a anglickém jazyce a je doplněna bohatým obrazovým materiálem, který tvoří převážně fotodokumentace z celoživotního výzkumu autora přímo ze zkoumaného terénu.

OSLAVY MEZINÁRODNÍHO DNE ROMŮ

Mezinárodní den Romů, který připadá na 8. dubna, byl sice ustanoven už v roce 1971, slaví se však teprve od roku 1990. Již popáté se letos odehrají i oslavy v režii spolku AraArt.

„Osmý duben je jeden z mála romských dnů, kdy máme možnost nabourávat předsudky a stereotypy tím, že kromě umělců, především muzikantů, představíme veřejnosti i další významné romské osobnosti. I proto jsme letos zvolili téma Superhrdinové,“ uvedl autor programové koncepce pražských oslav a ředitel spolku David Tišer. Nemyslí se však jimi tací, kteří nosí masky nebo umí třeba létat. „Stačí se koukat kolem sebe, nebýt lhostejný a uvědomit si, že k tomu, abych mohl někomu, nebo něčemu pomoci,“ říká Tišer. Pořadatelé v několika dnech propojí umělecký program s prvky aktivismu. V nabídce bude celodenní zážitková hra po Praze pro děti ze základních škol z celé ČR, již tradiční jízda historickou tramvají i závěrečný galavečer v Divadle Archa. Samostatný koncert bude věnován poctě zesnulé Věry Bilé, která měla být „tvář“ letošních oslav a její vystoupení částí zpěvaččina comebacku na hudební scénu.

●

ŽIJ TAM, KDE JSOU PÍSNĚ

Alena Scheinostová / Foto: Přebal knihy

„Když se tě někdo zeptá, co jsi, musíš říct pravdu,“ vštěpuje Oksana, hrdinka takřka třístapadesátistránkového autobiografického románu Oksany Marafiotiové **Žij tam, kde jsou písně**, svému obrazu v zrcadle. Ale jako zrcadlo nikdy neukáže pravdu, ale jen odražený a stranově převrácený klam, i odpověď na tuto základní otázku je leckdy nutně zdlouhavě a bolestivě hledat.

Oksana Marafiotiová, dnes pětá-čtyřicetiletá lasvegaská hudebnice a kameramanka, pochází z romsko-arménsko-řecko-ukrajinsko-ruské rodiny z bývalého Sovětského svazu. Čtenáře zve, aby se stal průvodcem jejího dospívajícího já na cestě k nalezení identity, se kterou by se mohla ztotožnit. Tu komplikuje přesídlení do USA, citlivý věk adolescence, sváříci se rodinné modely – a nakonec i fakt, že je Oksana ženou konfrontovanou s nabídkou, a leckdy i nutností se emancipovat.

Ve svižně vyprávěném příběhu, kterému nechybí jemný nadhled a špetka o to drsnějšího humoru, sledujeme patnáctiletou dívku z významného hudebnického rodu, která se s rodiči a mladší sestrou vydává na sklonku 80. let z rozkládajícího se komunistického impéria za „americkým snem“. V Los Angeles je kromě tvrdé reality anonymního přistěhovalectví čeká rodinný rozvrat i pastí laciných lákadel a závislostí. Během několika let Oksanina dospívání je však čtenář svědkem nezlomného odhodlání všech členů rodiny

obstát, prorazit si vlastní cestu, a přitom neztratit sebe sama ani jeden druhého.

„Představ si, že držíš pořádný kus plastelíny. A teď z ní něco vymodeluj,“ poradí Oksaně – to už je studentkou střední školy, kde mezi podobně vykořeněnými přáteli nachází druhý, „americký domov“ – její otcovský vyučující profesor North. Celé obsáhlé vyprávění je vlastně líčením této „hry s plastelínou“. Krůček po krůčku dívka ze svého tekutého, proměnlivého života utváří své jedinečné „něco“. Nestane se poddajnou romskou dcerkou provdanou za předem vybraného manžela, jak velí romská tradice. Ani od otce nepřevezme spiritistické řemeslo. A dokonce ani neutěče s uhrančivým mladým Brazilcem, jak by se rozhodla její matka.

Svou „exotičnost“ – tedy romství, které jí v SSSR přivodilo řadu krutých okamžiků šikany a ponížení – nakonec přijme jako hodnotný stavební kámen a svoje ženství jako fakt, který jí nesmí klást nesmyslná omezení. Odtud pak začne tvořit novou, dospělou Oksanu, která už není tvárná jako plastelína,

ale utužená ztrátou ideálů, vztahů a představ, které pomáhaly přežít, ale zároveň byly zábranami v další cestě.

Světová romská literatura má obdobný příběh o dospívání v nejistém světě v díle Menyhérta Lakatose Krajina zahalená dýmem (1975, česky 2006). Ve srovnání s maďarským autorem je však Marafiotiová mnohem šířeji rozkročená mezi soukromé drama a velké dějiny. V umném předivu chronologického vyprávění a obrazů z různě vzdálené minulosti, přítomnosti i nápodívky budoucího dění propojuje hrdinčiny niterné prožitky s pozdní sovětskou realitou, multikulturním prostředím losangeleských přistěhovalců, starobylou romskou tradicí i s přesvědčivě vystiženou atmosférou adolescentních přátelství a opatrných lásek.

Autorka vládne bohatým, plnokrevným jazykem, který mistrovsky přetlumočila Karolína Ryvolová, a činí jej ještě plastičtějším příležitostnými ruskými, romskými či portugalskými výrazy. Romské zvyky a realie u ní nejsou fetišem ani argumentem, jak někdy pozorujeme v textech jiných romských autorů. Jsou zachyceny s až etnografickým ponorem – jako například Oksaniny námluvy nebo scéna s exorcismem – ale přesto jsou živé a v příběhu tvoří funkční kompoziční prvky.

Knize by slušel odborný doslov, který by méně znalého čtenáře zorientoval v kontextech, ze kterých vyprávění, nazvané v originále prostě „American Gypsy“ (Americká Cikánka), vyrůstá. I bez něj je však zcela zřejmé, že dvojice Marafiotiová – Ryvolová předložila silné, životné a naléhavé dílo, které i bez vysvětlování obstojí samo o sobě a které stejně jako jeho hrdinka došlo k jedinému: prostě tady je, tečka, bodka, точка, acabou. ●

OSAKANA MARAFIOTIOVÁ

Žij tam, kde jsou písně.

Přeložila Karolína Ryvolová.

Triton 2019, s. 352.

DŽIV ODOJ KAJ HINE O GI'LA

Oksana Marafiotová / Foto: Jan Mihaliček

„Te tutar vareko phučela, ko sal, kampil te phenel čačipen,“ kavka peske phenel paš o gendalos e Oksana, e perši džeňi andre trinšel the penda serengero autobiograficko romanos la Oksanatar Marafiotionovatar **Žij tam, kde jsou písně/ Dživ odoj, kaj hine o gi'la**. Avka sar o gendalos na sikhavel žužo čačipen, bo sa hin pre aver sera, so šaj hin dikhlo sar chochavipen, avka šaj phučas u phares dukhaha rodas, kaj hin oda lačho than predal o dživipen.

E Oksana Marafiotionovo, ada dives sarandathepandž beršengeri muzikantka the e kameramanka khatar o Las Vegas, perel andre romaňi-arménsko-grecko-ukrajinsko -rusiko famelija khatar e them, kaj has varekana e Sovětsko svazos. Vičinel le manušen, so genena adi gendí, te aven laha andre lakere terne berša u kaj laha te roden lakeri identita, savi joj korkori patala. Kada drom hin perdal late pharo, gejele te bešel andre USA, has lake čepo berša, has andre puberta, o fameliji dživenas aver dživipen, sar has sikhadi joj – u pro agor the o čačipen, hoj lake nukine-nas e emancipacija, bo varekana oda kampelas.

Andro džido vakeriben, andre savo hin čeporo godí the čeporo pheras, savo sikhavel, sar hin o dživipen pharo, dikhas dešthepandž beršengera čha khatar hirošno muzikantsko fajta, savi džal la dahi the le dadeha u la cikneder pheňaha sar agorisalon ochtovardešto berša khatar o komunisticko imperios pal „americko suno.“ Andre Los Angeles len užarel zoralí realita, bo hine manuša, save ňiko na prindžarel, e famelija pes rozperel, užaren len but bibachtalipe-na, save le manušen cirden tele. Andre paru berša, kana e Oksana barol, dikhel o manuš, savo genel e gendí sar pen o manuša khatar lakeri famelija maren le dživipnaha, sar roden pengero than, u na kamen te našavel peskri identita aňi jekh avres.

„Dumin tuke avka, hoj líkeres andro vast baro koter plastelina, u akana latar vareso ker,“ phenel la Oksanake – sar imar phirel andre maškarutňi škola, kaj hine buter kajse terne sar joj, u paš save rakhel peskeri „americko famelija“ lakero profesor, savo hin sar lakero aver dad, o North. Calo vakeriben andre gendí hin pal oda, sar pes te „bavinel la plastelina-ha“. Jekh uštariben pal aver, e terňi čaj olestar, so lake čuľal maškar o angušťa, kerel peskero originalno „vareso“. Nane latar lačhi romaňi čaj, savi lel romeske le čhas, saves lake kidla avri lakeri famelija, avka sar phenel e romaňi tradicija. Le

dadestar na lel e spiritisticko profesija. No, aňi na denašel igen šukare terne Brazilcoha, avka sar bi oda kerelas lakeri daj.

Peskeri „exotičnost“/averipen – romipen, perdal savo la has andre SSSR bari bibacht the telethovipen – andro agor dikhel sar vareso lačho the oda, hoj hiňi džuvľi, sar čačipen, so lakero drom našti phandel andre. Akorestar chudel te dživel sar nevi, imar bari Oksana, savi imar nane sar plastelina, no hin la zor, bo imar na džal suno, imar džanel pal o dživipen buter, kim ola sune, save la denas zor, pre aver sera phandenas lakero nevo drom andro dživipen.

E lumakeri romaňi literatura džanel kajso lekhaviben pal o terne berša andre luma, savi na sikhavel ča o lačhipen andre gendí, so irinda o Menyhért Lakatos / Krajina zahalená dýmem (1975, andre čechika 2006). E Marafiotiovo phundrađa andre gendí buter le dživipnastar – peskero pharo dživipen the e bari historija. Igen mišto irinel pal o dživipen u paš oda irinel pal oda, so has čirla, so hin akana the čeporo phenel the pal oda, so avela. Oda, sar pes e čajori/džuvľi andre gendí šunel, del jekhetanes andre realita, savi has andro Sovětsko svazos, multikulturno dživipen maškar o manuša, save avle aver themendar

andre Los Angeles, puraňi romaňi tradicija the čači atmosfera maškar o terne manuša.

E autorka irinel igen šukar čhibaha, savi but lačhes prethoda e Karolína Ryvolová, u hazdľa o lekhavipen mek upreder, bo andre gendí thođa rusika, romane abo portugalska lava. Romane tradiciji na dikhel sar vareso, so hin fetišis, abo argumentos, avka sar šaj dikhas andro lekhavipen paš aver autora. O tradiciji hine sikhade varekana sar lači etnograficko buti – sar akor te la Oksana has o mangavipen, abo te hin irimen pal o eksorcismos – o tradiciji hine the avka džide the andre gendí peren andre kompozicija.

Andre gendí kampľalas mek lačho agorutno lekhavipen (doslovos), savo sikhadahas le manušenge, save na prindžaren romano dživipen, o kontekstos, khatar savo džal avri o gendí „American Gypsy“ (Americko Ciganka), barol. Kajča the bijal o kontekstos hin te dikhel, hoj duj džeňa – e Marafiotiovo the e Ryvolovo – ande igen lači, džidi the aktualno gendí, savi na kampil te thovel andro kontekstos, bo peskero than arakhela avka sar e čaj/džuvľi, savi imar džanel: som adaj, punktos, bodka, точка, acabou. ●

„KDYŽ NĚKOHO NAŠLI V JINÉM OKRESE, UŽ VOLALI POLICAJTÝ“

Markéta Hajská, Renata Berkyová / Foto: Pixabay

Uplynulo šedesát let od doby, kdy byli Romové násilně přinuceni zanechat kočování a trvale se usadit na určeném místě. Ačkoliv tato skutečnost je poměrně známá, představy o „zákazu kočování“, tedy vzniku a naplňování zákona, na jehož základě bylo usazování realizováno, bývají v médiích poměrně jednostranné. V následujícím článku si představíme některé méně známé aspekty a dopady zákona č. 74/1958 a soupisu kočovných a polokočovných osob.

POVÁLEČNÉ MIGRACE A NEVOLE ÚŘEDNÍKŮ I LIDU

V padesátých letech žila naprostá většina Romů dlouhodobě usazeně. V poválečném období však probíhala masivní migrace za prací ze Slovenska do českých zemí, která měla částečně přechodný nebo sezónní charakter, což podporovalo představu o „kočovnosti“ Romů. Jedinou skupinou, která v té době ve významnějším rozsahu žila kočovným způsobem života, byli Romové olašští. Ovšem i v rámci této skupiny žily plně na cestě, tedy neusazeně, jen některé rody. Řada olašských Romů, podobně jako desetitisíce dalších slovenských Romů, přijela v poválečné dekádě do Česka za prací vlakem, nikoliv na povozech tažených koňmi. Na Slovensku, odkud k nám po válce olašští Romové (opět) přišli, docházelo k jejich usazování již v meziválečném období, někde již od druhé poloviny 19. století. Události odehrávající se za druhé světové války však Romy v některých obcích připravily o jejich obydli, takže byli nuceni po válce

opustit svou obec a vydat se za novým životem, často právě do Česka.

František Stojka (r. 1939, okres Topolčany) pocházel z rodiny, která ve válce o všechno přišla: „Po válce to bylo složité. Všechno jsme měli zničené. Baráky byly rozbité, práce nebyla, o všechno jsme přišli. Němci nám za války sebrali naše koně, vozy, zlaté šperky a také dukáty, co měla maminka. Táta dlouho dával dohromady, než si koupil znovu koně, ale oni mu je potom během padesátých let několikrát zase sebrali. Naposled mu je vzali, když vyšel ten zákon.“

Nepříliš početné skupiny, které se ještě pohybovaly v padesátých letech po českých zemích s vozy a koňmi, byly trnem v oku místním obyvatelům i lokálním politikům. Archivní záznamy svědčí o tom, že na ministerstvo vnitra přicházela „zdola“ řada apelů, aby bylo učiněno kočovnému způsobu života zadost. V různých hlášeních (ale také v dobovém tisku) úředníci definují kočovné Romy jako „hlavní nešvar,

se kterým by bylo nutno co nejdříve skoncovat. Skupiny těchto lidí se rády sdružují a jsou pak přímo postrachem obyvatelstva“ (hlášení pracovníků KNV Praha). Krajský národní výbor v Plzni už v roce 1952 přebíral iniciativu a vyzval místní výbory k postarání se neprodleně o trvalé usazení kočujících osob: „Doporučuje se pro ubytování použít zatím jejich vlastních vozů, z nichž se sejmou kola. (...) Vozy se postaví na špalky na vhodném místě, nejlépe v blízkosti budoucího pracoviště cikánů. Potahy budou cikánům odebrány a prodány.“

VZNIK ZÁKONA A JEHO DŮSLEDKY

I když ministerstvo vnitra ještě v roce 1952 odsoudilo iniciativu plzeňského KNV o nuceně sedentarizaci (usazení) jako příliš represivní, „v rozporu s našimi základními zákony“, na lokální úrovni k vykonávání nejružnějších represivních opatření zabírajících kočovnému způsobu života přesto opakovaně docházelo po celá padesátá léta. Berci

Stojka, ročník 1949, dnes žijící v Lounech, na tuto dobu vzpomíná slovy: „Doba po válce byla zlá. Jezdili jsem po Čechách a Neromové nás odevšad vyháněli. Jen nás viděli, křičeli na nás: ‚Židi, Cikáni, odchod! Pryč! Ještě jednou na vás pošleme Hitlera!‘. Odevšad nás vyháněli. Říkali nám: ‚Cikáni, seberte se a odtáhněte pryč.‘“

Skupinám byly odebírány koně nebo byly postrkovány z okresu do okresu a z kraje do kraje. Někdy byly také vozeny vlakem tam a zpět přes celé Československo jako horký brambor, který nechtěl žádný okres přijmout.

Sedentarizaci Romů docílil až zákon č. 74 z roku 1958 o trvalém usazení kočujících osob.

Ačkoliv v něm nenajdeme přímou zmínku o Romech, je zcela zřejmé, na koho byl zákon namířen. Představa, že zákon měl za následek trvalé usazení do té doby kočovné skupiny olašských Romů, je však značně zjednodušující. Kromě olašských Romů, kteří tvořili asi desetinu z celkového počtu Romů na území Československa, se zákon, a po něm následující soupis, poměrně drastickým způsobem dotkl i dávno usedlých Romů. Ti v očích úředníků, kteří rozhodovali o zařazení do určené kategorie, představovali – řečeno současným jazykem – nepřizpůsobivé občany. Zákon měl Romům „pomocť“ natrvalo se usadit, najít zaměstnání a stát se „řádnými pracujícími občany“. Vše pod výhrůžkou trestu odnětí svobody na šest měsíců až tří let.

Počátkem února 1959 byl na základě zákona realizován na celém území Československa tzv. soupis, při kterém došlo k praktické realizaci zákona č. 74/1958. Štefan Stojka (*1940) z Ostravy na soupis vzpomíná: „A pak přišel rok 59 a byl ten soupis. Přišli policajti a obklíčili nás všechny. Sebrali nám koně i vozy. ‚Nesmiete kočovať! A musíte byť na jednom mieste!‘ řekli a udělali nám soupis. A pak jsme nikam nesměli jet, museli jsme zůstat na jednom místě. Na tom místě jsme dostali práci, a když nás našli v jiném okrese, udávali nás na policajty. Vzali nám koně, vozy a my už jsme pak nechtěli dál jezdit, báli jsme se. Vždyť by nás zavřeli. Každý to měl zapsané v občance. ‚Vy máte súpis, ako to, že sa túlate?‘ – ‚Ja idem do práce!‘ – ‚No, späť bežte, alebo vás zatvoríme!‘“

Pamětnice Mária Lakatošová (1951)

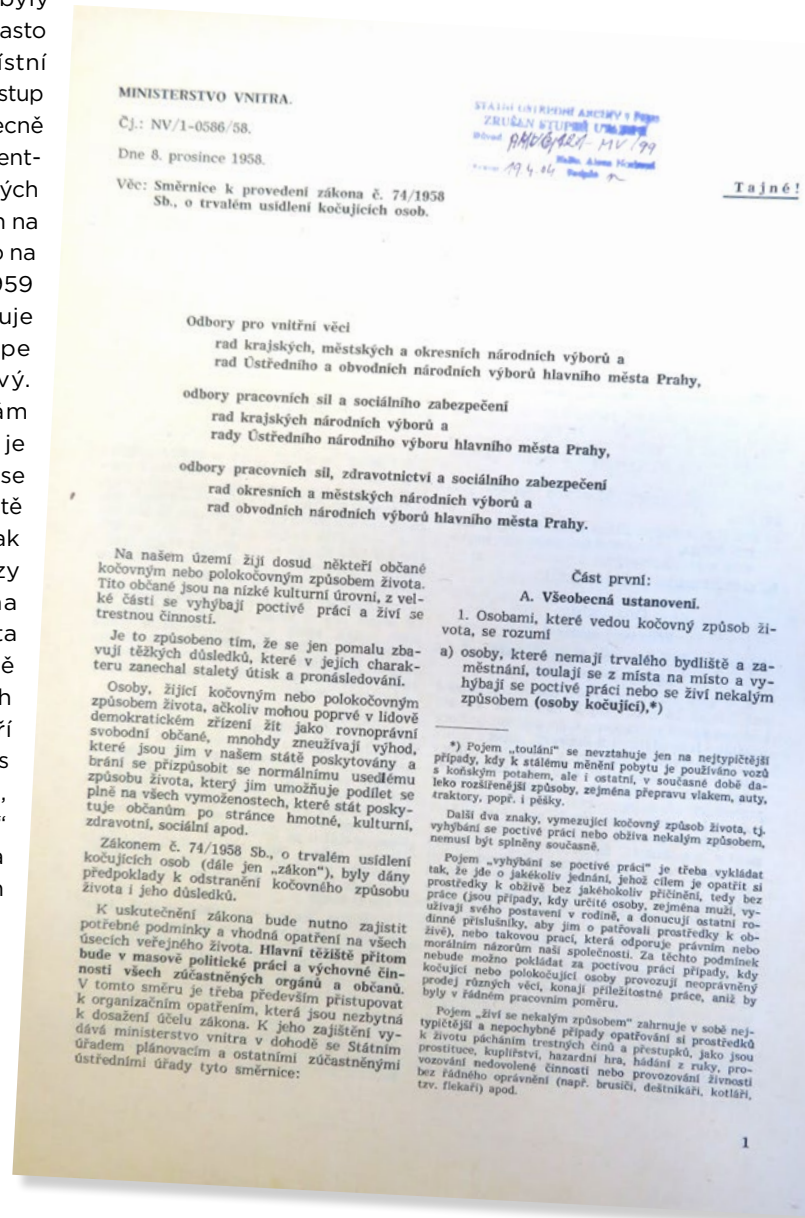
popisuje, jak soupis, a tedy i nucené usazení, probíhalo: „Dovezli nás sem do Peček a dali nás na jedno místo na konci města. Jeli jsme s vozy zrovna tady někde poblíž. Vzali nám koně a poslali je všechny na jatka. Takové dobré koně! Nedali nám za ně ani korunu. Dali nás bydlet do starých vyrazených železničních vagónů. Někdo bydlel ještě ve své maringotce nebo ve voze. Pamatuji si, že nás přivezli policajti. Spolu s policajty přišli lidé ze sociálky a všechny si nás zapisovali. Zapisovali staré i mladé, ženy i muže, děti, všechno zvlášť. Každého, kam patřil. Kolik měl dětí. Tomuhle se říkalo soupis.“

Realizace soupisu, stejně tak i do-držování a kontrolování dalšího pobytu v místě trvalého bydliště, se však lokálně velmi různila. V českých a moravských krajích měl obecně represivní charakter, zatímco v některých částech Slovenska, kde byly romské skupiny často napojené na místní ekonomiku, byl přístup ke „kočování“ obecně mnohem benevolentnější. Řada olašských pamětníků žijících na Slovensku si proto na soupis z roku 1959 vůbec nepamatuje nebo jej nechápe jako přelomový. „Ano, vzali nám koně, ale táta si je zase pořídil. A zase jezdil s koňmi. Ještě já si pamatuji, jak jsme jezdili s vozy a přespávali na louce u lesa. Táta měl koně ještě v sedmdesátých letech. A někteří Romové mají u nás koně ještě dnes, pro své potěšení,“ vzpomíná Tuta Lakatoš z Velkých Lovců (1956).

Ježdění s vozy po vesnicích, často pod hlavníčkou sběrných podniků nebo jinou v té době legální formou, se věnovaly některé

rodiny olašských Romů v různých částech Slovenska ještě i v dalších desetiletích po soupisu. V té době již ale byli všichni olašští Romové usazení a takovýto aktivitám se věnovali stále více příležitostně. „My jsme měli vždycky koně a vůz, děda jej zapřahoval vždy v létě a vyjížděli jsme celá rodina na poutě a jarmarky. Já takhle vozil později mého syna a manželku,“ vzpomíná Tibor Biháry z Tvrdšovců (1961), jehož děda, kdysi kočovný brusič, se v meziválečném období usadil v této obci.

Zákon č. 74/1958 vyhrožoval vězením až do roku 1990 a z právního řádu zanikl až v roce 1998. Zákon, namířený původně zejména proti kočovným skupinám, postihl mnoho různých romských rodin, zejména pracovní migranty a stovky rodin tzv. světských a další osoby vykonávající pojiždné profese.

„TE VAREKAS RAKHLE ANDRO AVER KOTER, IMAR VIČINENAS LE ŠINGUNEN“

E Markéta Hajská, e Renata Berkyová / Foto: Pixabay

Imar pregejlja šovardeš berš akorestar, kana o Roma imar na tromanas te phirel le verdanenca the kample te bešel pre jekh than. Buter manuša pal kada džanen, no sar oda has čačes, sar has kerdo o zakonos „zákaz kočování“ the sar les o amti likerenas, pal oda o medija phenenas ča jekha seratar. Andre ada tekstos peske phenaha vareso buter, pal soste but manuša na džanen u sar o zakonos č. 74/1958 the o „soupis“ marenas le manušen, save phirenas than thanestar.

E MIGRACIJA PAL O DUJTO BARO MARIBEN THE E BIBACHT PRO AMTI THE AVRE MANUŠENDAR

Andro pendata berša bešenas maj savore Roma pre jekh than. Kajča pal o dujto baro mariben chudle o Roma pal e Slovensko te rodel e bući pro Čechi u varekana avle ča pre varesave dīvesa, pre sezona, u palīs oda has dikhlo sar „kočování“. Čačes akor phirenas le verdanenca jekhbuter ča o Vlachi. Na savore, varesave tiš bešenas pre jekh than. But vlachika Roma avle avka sar aver Roma pal e Slovensko pal o dujto baro mariben pro Čechi la mašinaha, na pro verdan le grajenca. Pre Slovensko, khatar pro Čechi o Vlachi avle, imar maškar o duj maribena tiš bešenas pre jekh than. Varesave zabešle imar, sar has jepaš deštheeňato šelberš. Sar has o mariben, ta varesave Romenge andro gava čhide tele o khera, vaš oda pal o mariben rodenas aver than, džanas het u rodenas nevo džživipen, nekhbuter džanas pro Čechi. O František Stojka

(1939, okres Topolčany) hino khatar e famelĳija, savi andro mariben sa našađa: „Pal o mariben, oda has pharo. Savoro amenge has rozpejlo. O khera rozmarde, e bući na has, na ačhĳa amenge nič. O Němci amenge tel o mariben ile amare grajen, o verdana, somnakaj the o somnakune love – o dukata, so has la da. O dad delas o love pre sera but dīvesa, kim amenge šaj cindam avre grajes, no jon leske ole gres andro berša, so avle, ile. Agorutnes leske ile, sar dine avri oda ĳil/zakonos.“

Paru manuša, so phirenas jekhetanes le verdanenanca the le grajenca, na has pre dzeka le manušenge andro lokaliti (gava abo fora) the tiš le manušenge andre politika. Andro archivos hin o ĳila, save avenas „telal“ pro Ministerstvo vnitra te keren vareso kajse manušenca, save phiren than thanestar. Andro reporti/hlāšení (tiš andro novinki, žurnála) o manuša khatar o amti pal o Roma, so phirenas le verdanenca, phenen: „hin angluno vareso oleha te kerel, te hin oleske imar o agor. Kajse

manuša pen likerem jekhetanes the aver manuša lendar daran“ (reportos le manušendar, save kerenas pre KNV Praha). O Krajský Národní výbor Plzňate imar andro berš 1952 ĳla savoro andre pengere vasta u phendā, te o vibori pro gava, o fori musaj kajse manušen te thoven te bešel pre jekh than „Šaj len mukhen te bešel andre lengere verdana bijal o kereki. (...) O verdana pen thovena pro kaštune kotora pre ajso than, te hin oda pašes kaj o“ Cikáni „, phirena andre bući. O verdana lenge kampil te lel the te bikenel.“

SAR KERDE O ZAKONOS / RAJARENGERO ĳIL, THE SAR ODA PALIS HAS

The te o Ministerstvo vnitra mek andro berš 1952 phendā, hoj o Plzňakero KNV oda na kerđa mišto, hoj e sedentariza-ce (beštĳipen pro jekh than) has ĳgen zoralĳ –the džalas mujal le manušengere čačĳipena, bo phendā, kaj „oda amare zakoni na domuken“ andre lokalna thana oda kerenas dureder andre cale pan-

džvardešte berša. O Berci Stojka 1949, akana dživel andro Louny, pal kada časos/vrama leperel: “Pal o mariben has bari bibacht. Phirahas le verdane-ha pal o Čechi the kaj avlam, tradenas amen o gadže het. Sar amen dikhle, takoj chudle te vičinel: ‚Činde, Cikáni, pratinen tumen! Het! Mek jekhvar pre tumende bičhavaha le Hitleris!‘. Kaj avlam tradenas amen het. Phenennas amenge: ‚Cikáni, pratinen tumen adari džan het. ‘“

Le manušenge, save phirenas le verdanenca, lenas le grajen, abo len ĳspidenas jekhe okresistar andro aver, jekhe koterestar andre aver. Varekana len thovenas andre mašina the phirenas lenca pal calo Československo, sar keradža grulaha, savi ĳňiko na kamelas. E sedantarizacija, te džal pal o Roma, kerđa o zakonos N.74 andro berš 1958 u o zakonos phenelas hoj o manuša na troman te phirel than thanestar.

Andro zakonos na has ĳrimen pal o Roma, no sakoneske avĳa pre godĳ, soske has kerdo. Te duminas, hoj palīs imar o Vlachi le verdanenca na phirenas, nane oda čačĳipen.

Le zakonoha has marde na ča o Vlachi, save has vaj deš percenta savore Romendar andre Českosloven-sko, o zakonos the palīs o „soupis“ – o ĳil, kaj sas o manuša ĳrinde, zorales marelas the ajse Romen, so bešenas imar čĳrla pro jekh than. Pre ajse Roma o manuša khatar o amti, save le Romen thovenas andro kategorĳiji, dikhenas kavka, te phenaha avka sar das duma andre ala dīvesa, sar pro „na-adaptabilna“ džene. O zakonos kampelas le romenge te „del o vast“, sar rodena o beštĳipen, e bući the palīs šaj lendar ačhon “manuša lačhe buťakere džživĳneha“. Te oda na kerdehas, ta len šaj phandenas andre bertena pro šov čhon, abo pro trin berš.

Pro agor andro februaris 1959 has kerdo andre Československo sar phenenas o soupis, u akorestar imar o Roma čačes kample te bešel pre jekh than, avka, sar has ĳrimen andro zakonos N.74/1958. O Štefan Stojka (1940), so hin Ostravatar, pal o soupis phenel: „Palīs avĳa o berš 1959, oda has oda soupis. Avle o šingune the terdile pašal amende. ĳle amenge le grajen the o verdana. ‚Na troman te phirel than thanestar! Kampil tumenge te avel pre jekh than!‘, phende the kerde o soupis. Palīs imar ĳňikhaj naštĳi džahas, kampĳa amenge te ačhol pre jekh than. Pre oda than amen dine e bući u te amen

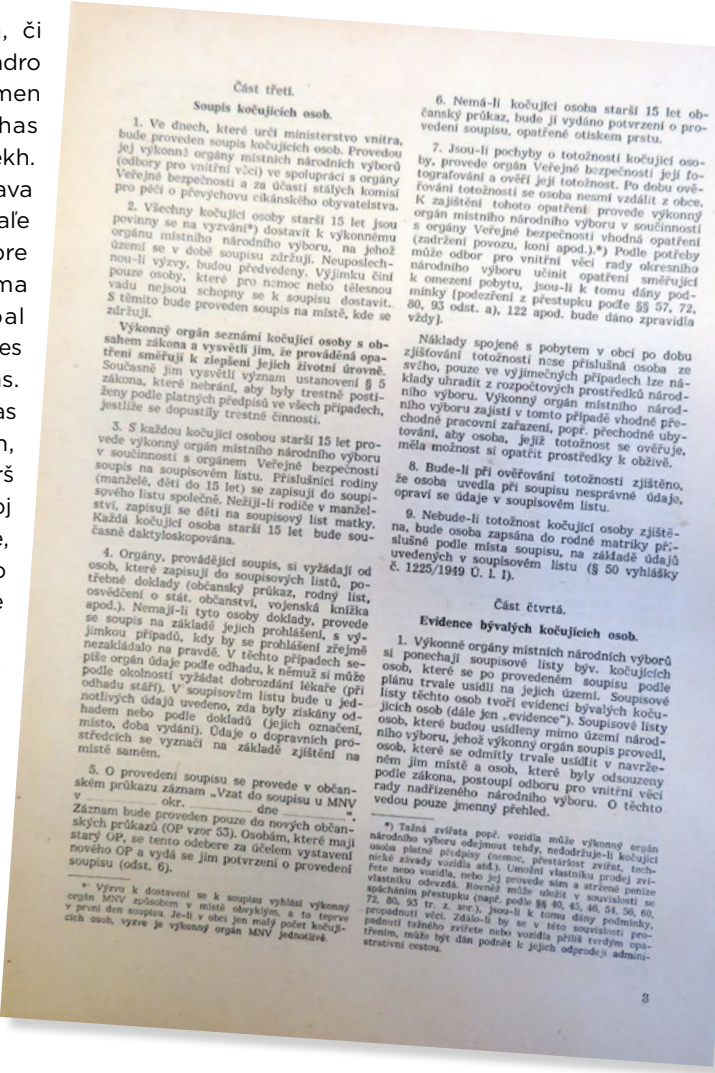
rakhle andre aver okresis, phenenas pre amende avri le šingunenge. ĳle amenge le grajen, o verdana the amen imar na kamahas ĳňikhaj te phirel, darahas. Sem amen phandlehas. Sakoneske oda has ĳrimen andre občanka. Hin tumen o soupis, sar oda, hoj phiren upre tele? Me džav andre bući! - Ta, džan pale, bo tumen phandaha andre bertena!“

E manušňi savi tiš kada leperel, e Mária Lakatošová (1951), phenel pal o soupis, pal oda, sar kampelas te bešel pre jekh than: „Ande amen kadaj andro Pečĳky the thode amen pro jekh than pro agor andro foros. Tradahas akor le verdanen-ca kadaj pašes. ĳle amenge le grajen the bičhade len pro jatĳi. Ajse lačhe graja! Na dine amen vaše mek ča koruna. Thode amen te bešel andro purane vagoni. Vareko mek bešelas andre peskeri maringotka, abo andro verdan. Leperav, hoj amen ande o šingune. Le šingunen-ca avle the o manuša pal e socijalka the savoren ĳrinde ke peste. ĳrinenas, keci hin o phure, o terne, o džuvĳija the o murša, o čhavore, savoro ekstra. Sakones odoj, kaj kampelas. Keci les has čhavore. Ta kada vičĳinenas soupis.“

O soupis the oda, čĳi o manuša čačes hine andro than, kaj lenge hin ĳrimen o trvalý pobyt, na has andre savore lokaliti jekh. Pro Čechi the pre Morava les zorales ĳlikerenas, aĳe andre varesave thana pre Slovensko, kaj o Roma phirenas/tradenas pal e bući, o amta avka zorales o zakonos na ĳlikerenas. Buter Vlachi, so bešenas pre Slovensko, phenen, hoj o „soupis“ andro berš 1959 na leperen, abo hoj na has ajso zoralo. „He, ĳle amenge le grajen, no o dad peske cindā pale le grajen. The pale phirelas le grajenca. Mek me leperav, sar phirahas le verdaneha the sovahas avri paš o veš. Le dades has o graja mek andro eftavardešta berša. Varesave Romen hin o graja mek akana, bo len kamen,“ leperel e Tuta Lakatoš khatar o Velké Lovce (1956). Le verdanenca

phirenas pal o gava romane vlachika famelĳiji pre Slovensko mek but berša pal o soupis, bo len has o ĳila, hoj keren tel o sběrné podniky, abo aver kajsi legalno bući. Akor imar savore Vlachi bešenas pre jekh than u kajsi bući kerenas ča varekana. „Amen has furt o graja the o verdan, o papus les phandelas ĳinaje the tradahas calo famelĳija pro jarmarki the o puťi. Me kavka palīs phiravas mire čhaha the la romňaha,“ leperel o Tibor Bihári khatar o Tvrdošovce (1961), bo leskero papus varekana kerlas le šĳajĳiris the andre kada than ačhĳla te bešel.

O zakonos numeros 74/1958 phenelas, hoj le manušen šaj thoven andre bertena džĳi andro berš 1990 the andro trestní řád has džĳi andro berš 1998. O zakonos mujal o manuša, save phirenas than thanester, mardā but romane famelĳiji, anglunes le manušen, so phirenas pal e bući the but šel famelĳiji sar phenas světský the mek avre manušen, save kerenas o buťa, paš save kampelas te phirel than thanestar.

SVĚT PODLE ADAMA: HOLOKAUST NEBYL

Jana Budyšová / Foto: Pixabay a repro z videa P. Sybily

„Neviděl jsem žádné masové hroby. Viděl jsem šaty, viděl jsem boty, viděl jsem vlasy,“ vzpomínal gymnazista Adam na diskusi v bardějovské synagoze na svou návštěvu bývalého koncentračního tábora v Osvětimi. „Ale to není důkaz vyvražďování,“ řekl s tím, že se podle něj jedná o věci, které v táboře zbyly po hygieně vězňů.

Adam si vzal slovo na začátek diskuse, která navazovala na promítání dokumentu o holokaustu.

„Vyzýváte lidi k diskusi, ale přitom kdybych chtěl mluvit o holokaustu a měl bych jiný názor, víte dobře, že je na to zákon, který mi to zakazuje,“ začal nervózně a opatrně. Ve chvíli, kdy se ho novinář Andrej Bán, který diskusi zahájil, přímo zeptal, zda si myslí, že holokaust neexistoval, však odpověděl jasné „ano“.

Promítání dokumentu i beseda proběhly v listopadu 2017 – sestřih videa s Adamovým výstupem zveřejnil politik a publicista Pavel Sybily, který se obou tehdy účastnil, na letošní Mezinárodní den památky obětí holokaustu (27. ledna).

Student v něm pochybuje jak o právě zhlédnutém dokumentu, který podle něj ovlivňuje diváky hudbou, a přitom neposkytuje žádné důkazy, tak o holokaustu jako takovém. Své přesvědčení čerpá z knížek nejznámějších popíračů holokaustu a z jeho „argumentů“ mrazí: snímky vyhublých mrtvol nic nedokazují a neví, jak lidé na nich zemřeli, „protože tam nebyl“. Rady si ví i s odpovědí na otázku, kam se poděly miliony lidí, kteří „zmizeli“: „Pokud vím, ve čtyřicátém osmém vznikl stát Izrael...“ papouškuje jednu z nejznámějších teorií popírající holokaust.

ONI SI ZPÍVAJÍ VLASTNÍ REKVIEM

K mrazení v zádech přispívá navíc ještě skutečnost, že ze sebe své horlivé názory na jedno z nejtemnějších období dějin souká tváří v tvář devadesátileté Evě Mosnákové, která nacistické vyvražďování přežila jen díky lidem, kteří ji s rodiči skrývali.

„Kničky tě přesvědčily a tento příběh konkrétní ženy, která má svoje jméno a která tu žila, to tě nepřesvědčí?“ zeptal se Adama Bán. „Kdyby ta paní pověděla, že viděla na vlastní oči, jak ty lidi zplynoli,“ odpověděl, co by pro něj byl důkaz,

a přihodil k tomu další pochybnost, tentokrát o funkčnosti plynových komor. „Považuji tě za člověka, který hledá pravdu,“ řekla v úvodu své reakce Adamovi paní Mosnáková s odzbrojující laskavostí a převyprávěla mu příběh skladatele a dirigenta Rafaela Schächtera, který se jako Žid dostal do pracovního tábora v Terezíně. V neutěšených podmínkách pevnosti, ze které pravidelně odjížděly transporty do velkofabrik smrti v Osvětimi, se rozhodl spoluprávně naučit Verdiho Rekviem jako vzdor tomu, že mladé zdravé lidi čeká smrt.

„Jeden esesák řekl druhému: Slyšíš to? Vždyť oni si zpívají vlastní rekviem, za sebe, protože jdou na smrt,“ vyprávěla Mosnáková. „Z těch dvě stě lidí jich přežilo deset. Stále je odváželi a zabíjeli. Sám „Rafi“ zahynul v březnu 45, před osvobozením, na pochodu smrti...“

„ZMEDIALIZOVANÝ HOLOKAUST“

Student Adam, stoupenec fašisty Mariana Kotleby, po letošním zveřejnění nahrávky natočil své vlastní video. Reaguje v něm na sestřih ze synagogy a tvrdí, že skutečnost, že holokaust

proběhl, nepopírá, ale myslí si, že miliony lidí v koncentračních táborech zemřely především kvůli nemocem a nedostatku jídla a vyjadřuje mimo jiné i údiv nad tím, „proč je holokaust tolik medializovaný“.

Gró jeho příběhu vyjádřil ve svém příspěvku o tom, proč video z diskuse ze svého Facebooku odstranil jeho autor Sybily: „Všichni bychom byli raději, kdyby z našich škol vycházeli tolerantní a vzdělaní mladí lidé, ne popírači holokaustu. A všichni pro to můžeme něco udělat,“ uvedl. „Například tlačit na kompetentní, aby se tématu totalitních režimů věnovalo na školách víc času. Nespoléhat se jen na učitele a dělat osvětu sami,“ napsal.

Kromě slov Sybily o tom, že „Adam má ještě šanci poznat pravdu“ a aniž by se v případě jeho, možná mladické, i když bezesporu děsivé pomýlenosti, bagatelizovala jeho vlastní zodpovědnost, není na celé věci zásadní pointa v pro někoho možná přímočarém závěru mladíka zatratit a „zhejtovat“, ale v palčivé připomínce vidět ještě dál, až ke kořenům zla. A nikdy nezapomenout, že za zmanipulovanými vždycky ještě stojí ti, kteří je manipulují. ●

ZAJÍMÁ VÁS HISTORIE, MÁTE RÁDI PŘÍBĚHY?

POSLECHNĚTE SI VYPRÁVĚNÍ PAMĚTNÍKŮ

WWW.PAMETROMU.CZ

Unikátní sbírka rozhovorů přibližuje méně známou stránku historie naší společnosti, historii Romů.

Projekt Paměť Romů realizuje ROMEA, o. p. s. za finanční podpory Bader Philanthropies, Inc.

